

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Výjimečný trest, jeho trestněprávní a
kriminologické aspekty**

MARTINA ČÁPOVÁ

Plzeň

2012/2013

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Právo a právní věda M6805, obor Právo

Vedoucí práce JUDr. Jindřich Fastner, katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Výjimečný trest, jeho trestněprávní a
kriminologické aspekty**

MARTINA ČÁPOVÁ

Plzeň

2012/2013

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma: „Výjimečný trest, jeho trestněprávní a kriminologické aspekty“ zpracovala sama pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

Ráda bych poděkovala mému vedoucímu diplomové práce JUDr. Jindřichu Fastnerovi za rady a připomínky poskytnuté k mé diplomové práci.

Obsah

Úvod.....	1
Zařazení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí	3
Význam výjimečného trestu.....	4
Funkce výjimečného trestu	7
Vztah výjimečného trestu k zásadám trestního práva	8
Historie trestu	12
Porovnání současné právní úpravy s předchozími	17
Porovnání naší právní úpravy s právní úpravou v zahraničí, včetně trestu smrti	20
Formy výjimečného trestu	28
Trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let.....	28
Trest odnětí svobody na doživotí	29
Podmínky pro uložení výjimečného trestu.....	32
Vymezení konkrétních trestných činů, za které je ukládán výjimečný trest	32
Způsob výkonu trestu	34
Podmíněné propuštění odsouzeného	36
Udělení milosti prezidentem	38
Statistiky a výzkumy týkající se problematiky výjimečného trestu v ČR i v cizině.....	39
Statistiky týkající se výjimečného trestu v ČR.....	39
Statistiky týkající se výjimečného trestu v cizině	41
Výzkumy týkající se výjimečného trestu	42
Vlastní dotazníkové šetření.....	45
Osoba pachatele	46
Právní úprava u mladistvých.....	49
Práva a povinnosti odsouzeného	51
Shrnutí.....	54

Úvod

Výjimečný trest je nejpřísnějším trestem, který může být pachateli podle našeho trestního práva uložen. Trestní právo je právem veřejným, jehož účelem je chránit společnost před páčáním trestné činnosti a bránit porušování zákona touto trestnou činností. Zároveň prostřednictvím právního předpisu stanovuje, jaké chování je nezákonné a jaké jsou důsledky takového protiprávního jednání. Základním právním předpisem trestního práva je trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) a trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.). Trestní zákoník je hmotně právní normou vymezující protiprávní činy označované tímto zákonem za trestné a stanovující sankce za ně. Trestní řád je procesně právním předpisem upravujícím postup orgánů činných v trestním řízení. Problematika výjimečného trestu je upravena především v § 54 trestního zákoníku, ale i v jednotlivých ustanoveních vztahujících se ke konkrétním skutkovým podstatám, kde nalezneme i výčet trestných činů, kterých se musí obviněný dopustit, aby mu mohl být takovýto trest uložen. Jedná se o některé typy zvláště závažných zločinů, u nichž trestní zákoník uložení výjimečného trestu dovoluje. Trestní zákoník rozumí pod pojmem zvláště závažný zločin „*ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let*“¹.

Výjimečný trest není pouze jedním druhem sankce, nýbrž jedná se o dva typy sankcí. Jednak je to trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, v závislosti na míře závažnosti spáchaného zvláště závažného zločinu, a dále pak trest odnětí svobody na doživotí. Trest odnětí svobody na doživotí je ukládán pouze v taxativně vymezených případech, při dodržení zákonných podmínek, oproti trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, který takovýto výčet neobsahuje a pro jeho uložení je třeba splnění mírnějších zákonných podmínek, než je tomu u trestu odnětí svobody na doživotí.

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma pojednávající o výjimečném trestu proto, že jsem názoru, že tento trest s výrazně zvýšenou trestní sazbou je z trestně právního hlediska velice významnou a důležitou sankcí v našem právním řádu. Jelikož má výjimečný trest dvě podoby, a to trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí, přičemž tomu nebylo vždy v předchozích právních úpravách, a tento trest

¹ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 12 odst. 3, věta druhá

prošel řadou novelizací, kdy měl různou podobu, myslím si, že je důležité poukázat také na to, jak se trest vyvíjel. To je další z důvodů mé volby tohoto tématu, objasnit historický vývoj výjimečného trestu. Velmi zajímavou oblastí se mi jeví výjimečný trest z dob, kdy měl podobu trestu smrti. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi diskutovanou problematiku, promítnu do své diplomové práce názory veřejnosti na trest smrti, ale i další trestně právní otázky, týkající se trestů obecně i jejich pachatelů, a to ve formě statistiky vytvořené z dotazníků.

Dále ve své diplomové práci zhodnotím vztah zásad trestního práva a tohoto nejprísnějšiho trestu, jeho zařazení v systému trestněprávních sankcí, funkci a význam (a to význam jak samotného výjimečného trestu, tak i ostatních sankcí).

Vzhledem k tomu, že se tedy jedná o nejvyšší možný trest, který může být v České republice pachateli uložen, je nezbytné důkladné posouzení závažnosti spáchaného trestného činu, za nějž má být uložen. Z toho důvodu provedu podrobný rozbor obou forem výjimečného trestu odnětí svobody, včetně podmínek pro ukládání a způsobu výkonu trestu, vymezení konkrétních trestných činů, za které je ukládán trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let a trest odnětí svobody na doživotí, historie trestu, porovnání současné právní úpravy s předchozími a změn, které jednotlivé novelizace přinesly.

Dále srovnám právní úpravu výjimečného trestu v České republice a v zahraničí, zejména s právní úpravou v jiných evropských zemích. Jelikož v některých zemích je stále udělován trest smrti, jako nejvyšší forma trestu, a v minulosti byl používán i na našem území, zařadím do své diplomové práce i tuto problematiku (zejména, kde je trest smrti stále používán, za jakých podmínek a pro které trestné činy).

Protože u výjimečného trestu, stejně jako u jiných trestů odnětí svobody, je možné podmíněné propuštění odsouzeného či udělení milosti prezidentem České republiky, budu se věnovat rovněž této oblasti. Dále poskytnu statistiky týkající se výjimečného trestu nejen v České republice, ale i v zahraničí a také různé výzkumy týkající se tohoto trestu.

V neposlední řadě se zaměřím na osobu pachatele, pojednám o právní úpravě ukládání výjimečného trestu mladistvým, neboť pachatelem může být samozřejmě též mladistvý, a na úpravu práv a povinností odsouzeného.

Zařazení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí

System trestněprávních sankcí představuje uspořádání jednotlivých typů trestů dle jejich závažnosti, zákonem chráněných zájmů a vzájemného vztahu trestů. Tvoří ho dvě kategorie trestů, kterými jsou jednak tresty pravidelné a dále pak tresty zvláštní, neboli výjimečné. „*Systém trestů je upraven tak, že zahrnuje i zvlášť závažné újmy.*“². Systém trestněprávních sankcí je významný proto, že soud může uložit pachateli pouze takový trest, který je stanoven zákonem. Zákon zná následující tresty: odnětí svobody; obecně prospěšné práce; domácí vězení; zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce; zákaz pobytu; vyhoštění; zákaz činnosti; ztrátu vojenské hodnosti; ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání; peněžitý trest; propadnutí majetku; propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. U určitých trestů je taxativně vymezena trestná činnost, za jejíž spáchání mohou být uloženy. Tresty, u nichž není konkrétní trestná činnost uvedena, mohou být aplikovány, pokud jsou splněny podmínky k jejich uložení. Za spáchání jednoho trestného činu může soud uložit i více trestů, pokud jsou opět naplněny zákonné podmínky.

Existence výjimečného trestu v systému sankcí je nevyhnutelná, neboť míra potrestání by měla být přímo úměrná závažnosti spáchaného trestného činu. „*Výjimečné tresty představují, jak již konstatováno, jeden ze dvou subsystémů, jež ve svém souhrnu tvoří systém trestů.*“³. A vzhledem k tomu, že páchaní nejzávažnějších trestných činů nelze zabránit a tudíž se mezi trestnými činy vyskytují, i když ne třeba v tak značné míře, jako je tomu u jiných, méně závažných a prakticky běžných trestných činů, je třeba, aby se v právním systému vyskytoval nejzávažnější trest, jenž bude dostatečně účinný a bude se nacházet na vrcholu systému sankcí.

Co však rozumíme samotným pojmem sankce? Sankce je nástrojem státního donucení sloužícího jako určitá újma a následek za spáchání trestné činnosti, které negativně reaguje na jednání pachatele. Naše trestní právo rozeznává dva druhy sankcí. Jednak to jsou tresty a dále pak ochranná opatření. Pod pojmem trest si lze představit „*zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání*“⁴.

² AUTORSKÝ KOLEKTIV. *Základy obecné teorie státu a práva: Část B.* 2. vyd. Praha: Ústav státní správy, 1986. ISBN 57-902-86., str. 128

³ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 96

⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest.* 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 9

Co se týče zařazení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí, jedná se o trest zvláštní, neboť je jakousi speciální odnoží trestu odnětí svobody, který nejvýznamněji zasahuje do osobní svobody odsouzeného.

Význam výjimečného trestu

Nejprve je důležité vymezit samotný pojem „význam výjimečného trestu“ a jeho smysl. Pojem „význam trestu“ chápeme v trestním právu jako účel trestu. Tento pojem není v zákoně přímo definován, avšak jeho smysl vyplývá z obecných trestněprávních zásad a nauky trestního práva.

Účel trestu byl dříve definován přímo v trestním zákoně (zákon č. 140/1961 Sb.), a to v první (obecné) části, hlavě čtvrté, § 23 odstavci 1: *„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“*⁵. V současném trestním zákoníku je § 23 trestního zákona nahrazen § 37, který definuje v odstavci 1 zásadu zákonnosti a v odstavci 2 zásadu humánnosti trestu. Z tohoto paragrafu tedy vyplývá, že co se významu sankce týče, je důležité, aby byla přiměřená spáchanému trestnému činu, tedy ne neúměrně vysoká ani nízká, a trest by měl být spravedlivý. Blíže o tomto však v této práci pojednávám v kapitole Vztah výjimečného trestu k zásadám trestního práva.

Existují různé právní teoretické koncepce, které se účelem trestání zabývají. Tyto koncepce vycházejí především z poznatků kriminologických teorií (pozitivismu, klasické školy trestního práva), filozofie (Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel) a také je zde historický vliv. Rozlišování různých teorií ovšem každý pojímá po svém. Například Jan Lata ve své knize Účel a smysl trestu říká: *„že existují dvě základní koncepce ospravedlnění trestu neboli trestní teorie – retribuční a utilitární.“*⁶. Podle autorů knihy Základy penologie mezi základní teorie trestání patří teorie absolutní, relativní a smíšené⁷.

⁵ Trestní zákon. In: *140/1961*. 1961.

⁶ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 7

⁷ MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ Věra a KUČHTA Josef. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X

Utilitární teorie není jedním typem teorie, nýbrž se jedná o několik teorií, které se zabývají trestáním. Každá z těchto teorií pojímá význam a účel trestu jinak. Jedno však mají společné a to, že nejúčelnější je takový trest, který způsobí lepší následky a zmírní tedy dopad trestného činu. Mezi utilitární teorie řadíme teorie restituční, eliminační, nápravné a odstrašující. Teorie eliminační, nápravné a odstrašující řadíme zároveň mezi teorie smíšené. Teorie restituční jsou založeny na odstranění nepříznivých vlivů trestného činu pomocí kompenzace způsobených následků ve formě náhrady škody.

Absolutní teorie je založena na odplatné funkci trestu, proto je reprezentována retribuční neboli odplatnou teorií. Teorie spočívá v tom, že trest by měl být přímo úměrný spáchanému trestnému činu. Vychází z filozofických poznatků Immanuela Kanta, George Wilhelma Friedricha Hegela a teoretických poznatků klasické školy trestního práva. *„Dle retribučních teorií je trest ospravedlněn samotným spácháním zločinu a žádný byt' sebez prospěšnější účel trestu, nemůže plně ospravedlnit jeho uložení. Trest je nutno uložit tomu (a jen tomu), kdo spáchal zločin, kterému trest musí být úměrný, výše trestu tak závisí jen na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech.“*⁸

Cílem relativní teorie je ochrana společnosti před pachateli trestných činů a trestnou činností vůbec, prevence a náprava pachatele. Teorie tedy *„s trestem spojují určité společenské cíle a sledují ochranu společnosti před kriminalitou“*⁹. K teorii se hlásili především Cesare Beccaria a Hugo Grotius a vznikla na základě přirozenoprávní teorie. Nejvýznamnější relativní teorií je teorie psychologického donucení Asela von Feuerbacha, který prosazoval spravedlnost a diferencoval prevenci na speciální a generální. Přičemž prevence speciální má zamezit recidivě pachatele a prevence generální má zamezit páchaní trestné činnosti dalšími lidmi. Další velmi významnou teorií je teorie speciální prevence Franze Liszta, který je autorem rozdělení trestů podle míry společenské škodlivosti pachatele, a to na tresty výchovné, odstrašovací a zajišťovací. Také je zastáncem spravedlnosti ve vztahu k ukládání trestů.

Smíšená teorie je kombinací absolutní a relativní teorie, neboť je založena na odplatě a prevenci. Patří sem teorie odstrašení, rehabilitační a eliminační. Teorie odstrašení má zajistit ochranu společnosti a prevenci. Jejími představiteli jsou osvícenští filozofové,

⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 7

⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 8

jako Cesare Beccaria, Charles Louis Montesquieu a Jeremy Bentham. Spočívá v ukládání takových trestů, které odradí potencionální pachatele od protiprávního jednání. *„Účelem trestu není utrpení viníka, ale zamezení, aby působil nové škody a odvrácení ostatních od škodlivých činů podobných. Krutost trestů odporuje požadavku zachování úměrnosti mezi zločinem a trestem, může ve svém důsledku působit proti účelu trestu, neboť přílišná ukrutnost trestu působí, že lidé odvažují se tím více, aby jí unikli, čím větší jest zlo podnikané, působí, že páchá se zločinů několik, aby uniklo se trestu za zločin jediný.“*¹⁰. Společnost tedy vnímá existenci trestů, které jsou pro ni dostatečným zadostiučiněním a zároveň i výstrahou před pácháním trestných činů. Problematictější je uplatňování této teorie u recidivistů, kteří trest nevnímají jako hrozbu. Další obtížností je rozdílnost odstrašení u jednotlivých trestů. Dosti často se totiž v praxi potýkáme s nepřiměřeností protiprávního jednání a uloženého trestu. V těchto případech je pak odstrašení pro další pachatele minimálně nepatrné.

Rehabilitační neboli nápravná teorie má zamezit vzniku páchání další trestné činnosti prostřednictvím převýchovy pachatele. A právě trest představuje způsob, jak docílit této převýchovy. Díky němu je možné změnit pohled pachatele na kriminalitu a eliminovat důvody dopouštění se protiprávního jednání. *„Nápravná (rehabilitační) teorie usiluje o nápravu pachatele, který se zdrží další trestné činnosti ne ze strachu před trestem, ale z mravních důvodů; snaze o jeho nápravu má proto být podřízen výkon a trvání trestu.“*¹¹. Představitelkou této teorie je Barbara Wootton. Tato teorie má samozřejmě i své kritiky, kteří argumentují vysokými náklady, nemožností nápravy některých jedinců či postihem nikoliv za spáchaný čin, ale za postoj a vnitřní vztah pachatele k trestnému činu.

Eliminační neboli vylučovací teorie je založená na vyloučení delikventa ze společnosti, čímž se předejde vzniku recidivy. *„Izolační (eliminační) teorie požaduje izolaci pachatele, kterou je omezen v možnosti páchání další trestné činnosti, v čemž je spatřována nejjistější forma ochrany společnosti.“*¹². Nejčastěji využívanou eliminací je trest odnětí svobody, který pokud ovšem není trestem výjimečným, nese riziko, že po opuštění věznice jedinec může pokračovat ve svém předešlém způsobu života. Krajním

¹⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 11

¹¹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 19

¹² tamtéž

případem vyloučení pachatele je trest smrti, který pachatele eliminuje od společnosti natrvalo. Eliminační teorie přináší také možnost zvýšení horní hranice trestní sazby u recidivistů. Představitelem je Peter Greenwood, zastávající strategii selektivního zneškodnění spočívající v rozlišení délky trestu podle osoby pachatele.

Funkce výjimečného trestu

Funkce trestu doplňují jeho účel. Bez existence funkcí trestu by nemohl být naplněn účel trestu. V trestním právu je známo těchto pět základních funkcí trestu: nápravná, represivní, ochranná, eliminační a preventivní. Vzhledem k tomu, že funkce trestu velmi úzce souvisejí s jeho účelem, a výše jsem se již zmiňovala o různých teoriích zabývajících se účelem trestu, rozeberu funkce trestu pouze stručně.

Nápravná funkce má zajistit nápravu pachatele, tedy převychovat pachatele k řádnému životu a vnuknout mu poučení z trestné činnosti, kterou spáchal, tím, že si musí odpykat svůj trest. Zároveň má za úkol zajistit opětovné začlenění jedince do společnosti a připravit ho na socializaci do společnosti. *„Skutečnost, že se pachatel dopustil trestného činu, svědčí ve většině případů o jeho narušenosti a nesprávném vztahu k obecně sdíleným hodnotám. Existují samozřejmě i situace, kdy se trestné činnosti dopouštějí zcela spořádaní občané, ty však budou spíše výjimečné. Právě výkon trestu je jedinečnou příležitostí k pokusu o odstranění příčin, které vedou k pachatelově narušenosti, a může mu dát stimuly k pozitivnímu rozvoji osobnosti.“*¹³

Represivní funkce má pachateli zabránit v páčání další trestné činnosti. Velmi úzce souvisí s nápravnou funkcí pachatele, neboť předejít recidivitě lze převýchovou pachatele. Dále represivní funkce souvisí s odstrašujícím účelem trestu, budou-li mít pachatelé strach z následků jejich protiprávního jednání, nebudou se dopouštět trestné činnosti.

Ochranná funkce má zajistit účelnou ochranu společnosti před pachatelem. Té je možné dosáhnout zasažením do osobní svobody pachatele výkonem trestu ve věznicí. Tato funkce je propojena s funkcí eliminační, která zajišťuje ochrannou funkci.

¹³ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 26

Eliminační funkce spočívá v izolaci pachatele od společnosti, tedy jeho umístění do vězení. Eliminace lze dosáhnout několika způsoby - mohou být buď dočasné, nebo trvalé. „*Eliminační funkci plní nejen trest odnětí svobody, nebo v extrémním případě trest smrti, ale například i trest zákazu činnosti – bezohlednému řidiči je odebrán řidičský průkaz, pedofilovi bude zakázáno pracovat jako učitel nebo sbormistr a podvodníkovi jako účetní.*“¹⁴.

Generální prevence má za úkol odradit ostatní členy společnosti, potažmo potencionální pachatele, od protiprávního jednání. Nespočívá pouze v odstrašujícím účinku trestu, nýbrž i v právní jistotě, která občanům zaručí, že trestní právo disponuje takovými prostředky, které zajistí jejich bezpečnost.

Individuální prevence spočívá ve výchově pachatele k řádnému životu. Vztahuje se tedy k jednotlivci a jejího účelu je dosaženo při samotném výkonu trestu. „*Trest je tedy léčení, které zabrání budoucímu páchání trestných činů.*“¹⁵

Vztah výjimečného trestu k zásadám trestního práva

Zásadami obecně rozumíme určité hodnoty vzniklé na základě principů právního státu, z nichž právní stát vychází a zároveň s nimi úzce souvisí. Jsou důležité pro tvorbu práva, jeho aplikaci a interpretaci. Některé zásady jsou přímo upraveny právními předpisy, jiné jsou nepsané. V první řadě můžeme tedy zásady rozdělit na psané a nepsané. Další rozdělení zásad je možné z hlediska jejich zaměření, a to na zásady obecné a zásady jednotlivých právních odvětví. Vzhledem k tematickému zaměření své práce se budu věnovat zásadám trestního práva a zásadám trestu, které se doplňují a místy i splývají. Nejprve však k prvnímu rozdělení.

Mezi psaná pravidla státu patří například Ústava a Listina základních práv a svobod, které představují nejvyšší a základní prameny práva, respektive ústavního pořádku. Listina základních práv a svobod má pro zásady trestního práva klíčový význam, neboť je jakýmsi katalogem nejvýznamnějších práv a svobod občanů, jež upravuje jejich vztah vůči státu, je

¹⁴ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 29

¹⁵ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 9

odrazem tradic státu, principu solidarity, svrchovanosti zákona a tudíž základem právního státu. Další psaná pravidla jsou obsažena v jednotlivých trestně právních předpisech. Nepsané zásady trestního práva vyplývají z tradic a obyčejů států a rozumíme jimi obecné zásady, soudní rozhodnutí, právní obyčeje, analogii a ekvitu.

Co se týče druhého rozdělení, nejtypičtějsími obecnými zásadami jsou zásady spravedlnosti, rovnosti před zákonem, právní jistoty a zákonnosti. Zásada spravedlnosti je modifikována v Listině základních práv a svobod ve vztahu k soudnímu procesu¹⁶. V soudním procesu se ale promítá v několika podobách. Jednak jako dodržování práv v průběhu soudního řízení, jednak jako spravedlivý výsledek tohoto řízení.

Zásada rovnosti před zákonem souvisí se spravedlností a chápeme ji tak, že všechny subjekty práva by měly mít stejné, tedy rovné postavení.

Zásada právní jistoty spočívá především v předvídatelnosti práva, subjekty práva by měly mít na základě této zásady jakousi záruku, že se mohou spolehnout na daný právní řád, tedy, že právo bude stabilní a lidé v něj budou moci mít důvěru. Důležité je, aby i přes nezbytné neustálé novelizace, právo garantovalo tuto záruku.

Zásada zákonnosti je jedním ze základních principů právního státu a hlavní zásadou trestního práva hmotného. Zásada nám říká, že jen zákon určuje, které jednání je trestným činem a jaké sankce mohou být pachateli za takovéto jednání uloženy. Zásada zákonnosti je obsažena přímo v trestním zákoníku, který říká, že: „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.*“¹⁷.

Mezi základní zásady trestního práva patří: *nullum crimen sine lege* („žádný trestný čin bez zákona“) a *nulla poena sine lege* („žádný trest bez zákona“), *in dubio pro reo* („v pochybnostech ve prospěch obviněného“), *ne bis in idem* („ne dvakrát o tomtéž“), zásada humanismu, individuálního trestu, subjektivní odpovědnosti za zavinění, *presumpce nevinny*, přiměřenosti, zákazu retroaktivity a analogie k tíži pachatele. Od 1. ledna 2012 navíc platí nově (kolektivní) trestní odpovědnost právnických osob, která doplňuje již dávno existující zásadu individuální odpovědnosti fyzických osob.

Zásady trestů jsou: zásada personalit trestu, jednoty trestní represe a prevence, účelnosti trestu, humánnosti trestu, zákonnosti trestu, přiměřenosti a individualizace trestu.

¹⁶ Listina základních práv a svobod. In: 2/1993. 1993., Čl. 8., hlava V

¹⁷ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 12 odst. 1

Zásada *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege* spolu úzce souvisejí, neboť se vzájemně pojí a chápeme je jako nutnost, aby trestné činy a tresty byly upraveny zákonem. Nutně se však nemusí jednat pouze o zákon, ale trestné činy mohou být konkrétně specifikovány i v jiném právním předpisu, např. v nařízeních vlády. Neboť důležité je to, že se jedná o pramen psaného práva, který poskytuje dostatečnou specifikaci trestné činnosti, respektive důkladné vymezení skutkových podstat, tedy vymezuje protiprávní jednání nerozporně. Z tohoto vyplývá, že obě tyto zásady souvisejí i se zásadou zákonnosti zmíněnou výše.

Zásada *in dubio pro reo* je základem presumpce nevinny a obě tyto zásady znamenají, že v případě, kdy soud nemá dostatek důkazů, aby mohl obviněného usvědčit, musí se přiklánět k tomu, že obviněný trestný čin nespáchal¹⁸.

Zásada *ne bis in idem* znamená, že pachatel nemůže být za stejnou věc odsouzen dvakrát. Existují ale výjimky, kdy zásada nemusí být za zvlášť závažných okolností dodržena.

Zásada humanismu se opět pojí k zásadě individuálního trestu. Humanismus, tedy lidskost, spočívá v nemožnosti snížení lidské důstojnosti pachatele, či osob jemu blízkých a v jakési úctě k lidem, neboť lidský život by měl být v právním státě dostatečně chráněn. Tato zásada je zakotvena především v Listině základních práv a svobod¹⁹. Dále lze z těchto zásad vyvodit, že trest by měl být úměrný, což odráží i zásada individuálního trestu, neboť trest se vyměřuje konkrétnímu pachateli za konkrétní trestný čin podle způsobu jeho spáchání či dalších podmínek.

Zásada subjektivní odpovědnosti za zavinění, z níž je patrné, že pachatel musí mít nějaký psychický vztah ke spáchání trestného činu, je subjektivní stránkou trestného činu a základem trestní odpovědnosti, neboť bez zavinění nelze trestní odpovědnost uplatnit. Zavinění zná právo dvojího druhu. Trestný čin může být spáchán buď úmyslně, nebo z nedbalosti. Zavinění z nedbalosti jsou taxativně vymezena, proto pokud zákon neurčuje, o jaký typ zavinění se jedná, máme vždy za to, že jde o zavinění úmyslné.

¹⁸ Listina základních práv a svobod. In: 2/1993. 1993., Čl. 40 odst. 2

¹⁹ Listina základních práv a svobod. In: 2/1993. 1993., Čl. 6 odst. 3 a Čl. 7 odst. 2

Zásada presumpce nevinoty znamená, že pachatel trestného činu se považuje za nevinného, dokud není o jeho vině rozhodnuto pravomocným rozhodnutím. Důkazní břemeno nese státní zástupce. Presumpce nevinoty je základem právního státu.

Podstatou zásady přiměřenosti je přihlídnutí k osobě pachatele, zda je to recidivista, zda se deliktu dopustil úmyslně či z nedbalosti a jaké další okolnosti se při páchaní trestné činnosti udály²⁰.

Zásada zákazu retroaktivity znamená, že pro odsouzení pachatele je důležité posuzovat jeho protiprávní jednání podle právních předpisů účinných v době, kdy k takovému jednání došlo. Zásada se neuplatňuje pouze v případě, že trest stanovený právním předpisem účinným později, je pro pachatele příznivější²¹.

Zásada zákazu analogie spočívá v nemožnosti připodobnění k jinému jednání, které se jeví jako obdobné.

Zásada (kolektivní) trestní odpovědnosti právnických osob spočívá v tom, že je možné za určité trestné činy stíhat a postihovat i právnické osoby. „*Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak*

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*
- b) ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),*
- c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo*
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen "zaměstnanec") při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže jí ho lze přičítat.“²².*

Zásada personality trestu velmi úzce souvisí se zásadou individuálního trestu a zásadou přiměřenosti, také její podstatou je tedy zohlednění osoby pachatele.

²⁰ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, §38

²¹ Listina základních práv a svobod. In: 2/1993. 1993., Čl. 40 odst. 6

²² Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: 418/2011. 2011., § 8 odst. 1

Zásada jednoty trestní represe neboli potrestání má zajistit rovnocenné podmínky ve vyvozování důsledků protiprávní činnosti pachatele. Sankce má být užitá pouze za předpokladu, že se jedná o natolik závažnou činnost, u níž není možné uplatnit jinou, než trestně právní odpovědnost. Komentář k trestnímu zákoníku říká: „...zásada subsidiarity trestní represe, jako jedna ze základních zásad trestního práva, vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, to znamená především tam, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní, neboť trestní právo a trestněprávní kvalifikaci určitého jednání jako trestného činu je třeba považovat za ultima ratio, tedy za krajní prostředek, který má význam především celospolečenský, tj. z hlediska ochrany základních celospolečenských hodnot.“²³.

Zásadou prevence rozumíme schopnost prostřednictvím trestu ochránit společnost před pácháním dalšího protiprávního jednání jeho odstrašujícím účinkem. Velmi úzce souvisí se zásadou účelnosti trestu, neboť pouze účelný trest může být dostatečnou ochranou.

Zásada zákonnosti a přiměřenosti trestu má stejný význam jako tyto zásady v trestním právu. Jedná se opět o případ, stejně jako ostatní předchozí zásady, kdy se význam zásad překrývá.

Zásada individualizace trestu znamená, že druh trestu musí odpovídat delikventnímu jednání a osobě pachatele. Při ukládání trestu má tato zásada nesmírný vliv, neboť se posuzuje nebezpečnost protiprávního jednání a zároveň i pachatele, a zda je možná náprava zločince. Prolíná se tedy se zásadou personality a přiměřenosti.

Historie trestu

V této kapitole budu pojednávat o historii trestu. Než tak učiním, ráda bych se zmínila o samotném vývoji trestního práva na našem území. O trestním právu lze hovořit už v dobách středověku. V 11. století se objevuje institut „oko za oko, zub za zub“, který měl odplatnou funkci. Stát nebyl ještě zcela formován, tudíž neexistovaly žádné právní předpisy, kterými by byla zaručena ochrana lidí, přestože v tomto období žádná právní

²³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník (EVK): Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, s.r.o., 2012, str. 116

ochrana nebyla, lidé se mohli domáhat spravedlnosti svépomocí. Právo bylo tehdy zvykové a obyčejové a základem společnosti byly rody.

V raném feudálním období již existuje stát a začíná se vyvíjet právo, které poskytuje ochranu především církvi, státu a majetku. Delikty týkající se církve a státu a majetkové delikty jsou trestány velmi přísnými tresty, církve se snaží o náležité potrestání nedodržování jejích křesťanských pravidel. Ostatní delikty jsou sankcionovány svépomocí, jako v rodové společnosti.

V roce 1039 jsou vydána Dekreta Břetislavova, na základě nichž tresty ukládal kníže se svými úředníky, kteří vystupovali jako veřejní žalobci. Obžalovaný se mohl bránit pomocí námitek, které projednávaly ordály v čele s knížaty. Postupně dochází k omezování svépomoci, namísto které pachatel buď zaplatil náhradu škody, nebo se vykoupil z krevní msty. Delikty řeší stát, respektive soud, s výjimkou vraždy, u které je stále ponecháván institut svépomoci, neboť se nejedná o trestný čin proti státu, nýbrž proti soukromému zájmu.

Od 12. století dochází ke zpřísnění trestů pro poddané, začíná se uplatňovat kolektivní trestání vesnic peněžitými pokutami v případech, kdy byl pachatel trestného činu neznámý, ovšem pro vrchnost žádná ucelená pravidla stanovena nebyla. Trestní právo je založeno na obyčejích. *„Tyto obyčeje byly ovšem transformovány do státní společnosti a nabývaly nový obsah, byly aplikovány v zájmu státu a vládnoucí třídy feudálů.“*²⁴. Velkým problémem tehdy bylo, že byly činěny značné rozdíly mezi lidmi při hodnocení závažnosti deliktu a při ukládání trestů podle osoby oběti a podle osoby pachatele.

V době předhusitské je trestní právo už poměrně rozvinuto a rozlišuje řadu deliktů, a to proti životu, zdraví, cti a důstojnosti, feudálnímu vlastnictví, bezpečnosti státu, panovníkovi či vládnoucí ideologii, tedy katolické víře. Také existuje řada trestů, které mohou být nahrazeny soukromou dohodou mezi pachatelem a poškozeným. Uplatňoval se trest smrti, který byl zásadně provázen trestem propadnutí majetku a prováděl se stětím, šibenicí, upálením či zahrabáním za živa. Dále existovaly mrzačící tresty, kterými bylo useknutí ruky či nohy, oslepnutí či vytržení jazyka. Mezi další tresty patřila konfiskace

²⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 5

majetku, zrušení majetku pachatele, pokuty či ztráta cti. Vězení v té době také existovalo, ovšem nikoliv jako trest, ale pouze k zajištění podezřelých či obviněných.

V době přemyslovského státu je uplatňována veřejná trestní iniciativa, dochází k dalšímu omezování svépomoci a vzniká institut psance, kterému není poskytována žádná právní ochrana. Trestněprávní funkcí je králem pověřeno úřednictvo, velmoži a uvnitř měst rychtáři a konšelé. Vzniká institut poprávců, neboli pořádkových policejních a trestních soudců v krajích a u městských soudů, kteří dopadávají psance a vykonávají nad nimi dohled. Dále vzniká tortura spočívající v mučení obviněného při výslechu, které má zajistit přiznání obviněného, a v neposlední řadě milost, která se však neuplatňuje na psance a znamená přeměnu trestu smrti a mrzačících trestů na jiný mírnější trest, zpravidla peněžitý.

V období stavovské monarchie je trestní právo již plně rozvinuto a začínají se objevovat trestněprávní normy poskytující ochranu především státu, státnímu aparátu, právnímu řádu, církvi, náboženství, vlastnictví, poddanství, životu, zdraví a cti. Důležitá jsou také soudní rozhodnutí, která se v určitých případech stávají závaznými a jsou považována za trestněprávní normy. Právo se dělí na městské a zemské a dále se vyskytují různé zvláštní trestněprávní předpisy vyhlášené vrchnostmi. Uplatňuje se princip soukromé iniciativy a také azyly, které zavedla církve. Spočívají v možnosti utéci před pomstou v soudním souboji k české královně, manželce nebo do kostela či kláštera. Dochází k legalizaci svépomoci, která je považována za jeden z trestů, ovšem nikoliv na dlouho, v 16. století je svépomoc zakázána a dokonce i trestána. Mezi nejvýznamnější právní předpis patří Koldínův zákoník městského práva. Trestným činem se stává také čarodějnictví, kacířství, konkubinát, incest či sodomie. „*Tresty jsou dobově surové a mají mít zřejmě odstrašující účinek. S oblibou se stanoví trest, který je v jakési souvislosti se spáchaným činem (např. smrt upálením za zhářství apod.). Pro výkon trestu smrti je mnoho možností, mezi nimiž stětí a oběšení jsou způsoby mírné a blahobolné. Praktikuje se i vyhnání ze země.*“²⁵. Samozřejmě se i nadále ukládají mrzačící a majetkové tresty a nově se začíná jako trest uplatňovat i vězení, zejména v městském právu. Zcela dosud neznámým

²⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 13

orgánem je policie pečující o veřejný pořádek, která vydává vlastní právní předpisy, stejně jako jsou vlastní právní předpisy vydávány v hornictví, vojenství či na vinicích.

„Pojmová stránka trestněprávního rozhodování je zatím ovšem velmi primitivní: rozlišování pokusu a jeho druhů, okolnosti polehčující a přitěžující, momenty vylučující trestnost, pojem tzv. konkurence deliktů, pojem zlého úmyslu (dolus) a jeho odstínů – to vše je ještě v plenkách. Pokročilejší trestní právo obecné (na základě římskoprávních justiniánských předpisů) vzniká k nám ještě v 16. století jen pomalu.“²⁶

V období feudálního absolutismu se uplatňují trestněprávní předpisy z období stavovské monarchie, které se však mění a přetvářejí k aktuálním požadavkům. Významným trestněprávním předpisem je Obnovené zřízení zemské, které víceméně převzalo právní úpravu Koldínova zákoníku městského práva, ale i nadále platil Koldínův zákoník. V roce 1707 vznikl trestní zákoník Josefa I., který platil vedle již zmíněných právních předpisů. Zcela novou trestněprávní úpravu ale přináší trestní zákoník Marie Terezie z roku 1769, který nahradil dočasnou právní úpravu. Ovšem problematické bylo, že se tento zákoník vrací k trestnímu právu uplatňovanému v dobách dřívějších a nepřináší tak novou a žádoucí právní úpravu. *„Constitutio Criminalis Theresiana vycházela z Josefíny a navazovala na trestní právo rakouské tzv. Ferdinandeu (Constitutio Criminalis Ferdinanda z r. 1656 – vydána za Ferdinanda III.). Byla již ve své době zaostalým zákoníkem, který byl poplatný feudálním přežitkům a zachovával prakticky všechny nedostatky feudálního pojetí trestního práva.“²⁷* Tereziána stíhá i takové trestné činy, které neuvádí jako trestné, pokud jsou zvláště nebezpečné. Zákoník obsahuje velmi kruté a nelidské tresty.

V roce 1787 vydává však Josef II. Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně, který přináší značný pokrok v trestním právu. Jedná se o první komplexní trestněprávní předpis, který neobsahuje tak kruté a nepřiměřené tresty, ale zavádí tresty odpovídající spáchanému trestnému činu, které jsou přiměřené a slouží zejména k převýchově pachatele, nikoliv k odplatě, jak tomu bylo dříve. I přesto se však ještě můžeme setkat s tresty, které jsou kruté. Trest smrti se využívá pouze ve výjimečném stavu a trestání je možné pouze na

²⁶ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 14

²⁷ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 28

základě zákona, nikoliv na úvaze soudce, jako dříve. Zákoník také vymezuje polehčující a přitěžující okolnosti, podmínky zániku trestnosti pachatele a pokus považuje za trestný.

V roce 1803 vzniká Západohaličský trestní zákoník, který se však nevztahuje na Uhry, a který se stal základem československého trestního práva, protože trestní zákon z roku 1852 převzal právní úpravu v něm obsaženou a pouze ji přizpůsobil aktuálním potřebám a požadavkům. „*Byl novelou trestního zákoníku z r. 1803 a lišil se od něho hned v několika směrech: pojednával již jen o právu hmotném a ponechal procesní právo zvláštní úpravě, zlikvidoval některé feudální přežitky, na rozdíl od zákoníku z r. 1803 rozlišuje již nejen zločiny a přestupky ale i přečiny.*“²⁸.

Co se týče historie trestu, beze sporu lze říci, že tresty byly v dřívějších dobách dosti kruté a nelidské. „*Trest byl zpočátku chápán především jako odplata či prostředek odstrašení, teprve později byl pojímán jako způsob napravení zločince, zabránění recidivy a způsob preventivního působení na ostatní členy společnosti.*“²⁹. Nejprve v prvopočátcích se uplatňovala soukromá msta, neboli svépomoc a žádný systém trestů neexistoval. Stát přebírá do své pravomoci trestání s posílením jeho centrální moci. Již v počátcích českého státu se uplatňovala řada trestů a kromě soukromé msty se užívalo také ukamenování, trest smrti, mrzačící tresty a majetkové tresty. V období stavovské monarchie se začal užívat také trest odnětí svobody, trest nucených prací a tresty zneuctvující, jako např. pranýř a cejchy.

S prvním systémem trestů se setkáváme v Koldínově zákoníku městského práva z roku 1569, ve kterém jsou tresty rozděleny na trest ztráty cti, vypovězení, vězení (dočasné nebo doživotní), pokuty a trest smrti. S dalším systémem trestů se setkáváme v tereziánském zákoníku z roku 1769, i nadále se však uplatňují kruté a nepřiměřené tresty. „*Systém trestných činů postihoval delikvenci proti Bohu, církvi a státu, v druhé řadě pak proti soukromým zájmům a osobám.*“³⁰. Změnu přináší až trestní zákon z roku 1803, který upustil od mrzačících trestů.

²⁸ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 31

²⁹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 11

³⁰ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 2. rozšířené. Praha: Rybka Publishers, 2000. ISBN 80-86182-91-6, str. 33

Porovnání současné právní úpravy s předchozími

Současná právní úprava výjimečného trestu se od své předchozí právní úpravy, tedy od právní úpravy platné do roku 2009 nijak zvlášť podstatně neliší, a změny v nově přijatém právním trestním zákoníku z roku 2009 lze považovat za nikoliv příliš rozsáhlé. Veliký rozdíl současné právní úpravy však lze spatřovat oproti ještě dřívější právní úpravě platné do roku 1990, ve které byl výjimečným trestem trest smrti. „*Již první velká novela trestního zákona č. 175/90 Sb. znamenala podstatný zásah do systému trestů. S účinností od 1. 7. 1990 zrušila trest smrti a přinesla novou úpravu výjimečného trestu.*“³¹.

Právní úprava od roku 2010

Současný trestní zákoník zvýšil trestní sazbu u výjimečného trestu odnětí svobody, a to jak dolní hranici trestní sazby, tak i horní hranici trestní sazby. Dolní hranice trestní sazby byla zvýšena o pět let, a to z doby nad 15 let na dobu nad 20 let a horní hranice trestní sazby byla zvýšena taktéž o pět let, tedy z původní doby až do 25 let na dobu až do 30 let. Dále stanovil jako podmínku pro odsouzení k výjimečnému trestu spáchání zvlášť závažného zločinu, u kterého trestní zákoník uložení výjimečného trestu dovoluje. Tato podmínka souvisí s novým rozdělením trestných činů v trestním zákoníku na zločiny a přečiny a vytvořením nové kategorie zločinů, a to právě zvlášť závažných zločinů.

Další odlišnosti nacházíme v podmínkách, které musejí být splněny, aby mohl být výjimečný trest uložen. U výjimečného trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let se musí jednat o zvlášť závažný zločin, jehož závažnost je velmi vysoká, oproti dřívější právní úpravě, která stanovovala, že se musí jednat o trestný čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je velmi vysoký. Opět je zde zúžení na zvlášť závažné zločiny a nahrazení obratu nebezpečnost pro společnost termínem závažnost. Rozdíl nalézáme také v taxativním výčtu trestných činů, za které je možné uložit výjimečný trest na doživotí, který je v současné době zúžen.

Změny se také týkají nového vymezení trestného činu, které vypouští oproti předchozí právní úpravě znak nebezpečnosti činu pro společnost.

³¹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 35

Právní úprava od roku 1990

„Závěr roku 1989 představuje počátek vývoje nového trestního práva.“³². V roce 1990 výjimečný trest dostává novou podobou, neboť se opět zavádí výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Druhou formou výjimečného trestu je trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let. „Společným předpokladem pro uložení obou forem výjimečného trestu je požadavek, aby zákon ve zvláštní části tuto sankci výslovně dovoloval.“³³. Co se týče podmínek pro ukládání výjimečného trestu, u každé jeho formy jsou jisté odlišnosti. Navíc se tyto podmínky v průběhu let měnily různými novelizacemi. Pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody nad 15 až do 25 let se nejprve, v počátcích platnosti tohoto právního předpisu, vyžadovalo splnění obou podmínek, tedy velmi vysokého stupně nebezpečnosti spáchaného trestného činu a obzvláště ztížené možnosti nápravy pachatele. Od roku 2002 se vyžadovalo splnění alespoň jedné z podmínek. K podobným novelizacím docházelo také u podmínek pro uložení výjimečného trestu na doživotí. Právní úprava z roku 1990 vyžadovala opět splnění všech tří podmínek, aby mohl být uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, a to mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost a účinná ochrana společnosti a neexistence naděje, že by k nápravě pachatele postačovala druhá forma výjimečného trestu. Od roku 2002 dochází ke spojení dvou posledních podmínek do jedné a pro uložení výjimečného trestu na doživotí se vyžadovalo splnění alespoň jedné z těchto dvou podmínek, tedy buď účinná ochrana společnosti, nebo nemožnost nápravy pachatele mírnější formou výjimečného trestu, a navíc splnění i první podmínky, tedy mimořádně vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost.

Právní úprava od roku 1961

Právní úprava od roku 1961 vznikla v důsledku přijetí nové Ústavy v roce 1960 a nahradila tak právní předpisy z tzv. právnické dvouletky, kdy byl v roce 1950 vydán trestní zákon (který byl v roce 1956 změněn a doplněn), trestní řád a dále pak i trestní zákon správní a trestní řád správní, jež nahrazovaly předchozí právní úpravu, která však nebyla jednotná. Na území Čech platil trestní zákon z roku 1852, ovšem na Slovensku se

³² KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995. ISBN 80-210-1197-1, str. 49

³³ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 97

používal uherský trestní zákon z roku 1878. „*Přijetím tohoto zákona už začíná období platného trestního práva.*“³⁴. Právní úprava z roku 1961 neznala výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, místo něho upravovala trest smrti, který byl ukládán za nejzávažnější trestné činy, tedy zejména za vraždy a teror. „*Trest smrti mohl uložit soud jen za trestný čin, u něhož to zmíněný trestní zákon ve zvláštní části dovoloval, a to pouze za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost byl vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký a uložení trestu vyžadovala účinná ochrana společnosti, nebo nebyla naděje, že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit.*“³⁵. Trestem smrti nesměly být potrestány osoby mladší osmnácti let a těhotné ženy. „*V uloženém trestu smrti byla zahrnuta ztráta čestných titulů a vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti. Vedle trestu smrti mohl být uložen pouze trest propadnutí majetku. Trest smrti se vykonával oběšením, v době branné povinnosti státu mohl být vykonán zastřelením.*“³⁶. Trest smrti plnil preventivní, odstrašující a odplatnou funkci.

Dále existoval, jako mírnější forma výjimečného trestu, trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let. Tato forma výjimečného trestu se ale objevila až v 70. letech 20. století. „*Odstranila tak určitou disproporci mezi trestem smrti jako trestem absolutním a trestem odnětí svobody na 15 let, který se jako alternativa trestu smrti stanovená ve zvláštní části trestního zákona jevil příliš mírným.*“³⁷.

Důležité je také zmínit podstatnou změnu trestního řádu v roce 2001. „*Novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. došlo k zásadní změně ohledně přezkumu uložených doživotních trestů; ustanovením § 265b odst. 2 TR bylo umožněno odsouzenému*

³⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5, str. 50

³⁵ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 50

³⁶ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 33

³⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 35

*k doživotnímu trestu podat vždy dovolání.*³⁸. Odsouzený měl tedy nově právo obrátit se na soud, v případě, že měl pochybnosti ohledně projednávání jeho případu. Dovoláním mohl odsouzený napadnout, jak procesní, tak i právní vady.

Porovnání naší právní úpravy s právní úpravou v zahraničí, včetně trestu smrti

V této kapitole se zaměřím na porovnání naší právní úpravy, zejména se týkající výjimečného trestu, s úpravou v některých evropských státech. Jde o porovnání jednak s právní úpravou našich sousedů – Slovenskem a Německem, a dále pak s právní úpravou států vzdálenějších – Francií a Anglií. Také se zaměřím na země, ve kterých je stále ukládán trest smrti jako výjimečný trest.

Slovensko

Jako první se zaměřím na srovnání naší právní úpravy s právní úpravou na Slovensku. Jelikož jsme před několika lety tvořili společný stát, není nikterak podivuhodné, že právní úprava trestního práva u našich sousedů je velmi podobná té naší. Až do roku 2005 se slovenské trestní právo řídilo stejným právním předpisem, jako v našem státě, tedy trestním zákonem z roku 1961. Slovensko však přistoupilo ke změně právní úpravy dříve, než naše republika. Základem slovenského trestního práva je Trestný zákon, č. 300/2005 Z. z. a Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z. „*V současné době lze na Slovensku uložit trest odnětí svobody buď na dobu určitou (nejvýše 25 let), nebo na doživotí.*“³⁹. Doživotní trest je ukládán za velmi podobných podmínek, jako u nás, v tom smyslu, že slovenský trestný zákon taxativně vymezuje trestné činy, za které je možné doživotí uložit a stanoví podmínky pro uložení doživotí, tak, že lze tento trest uložit, jestliže to vyžaduje účinná ochrana společnosti a není možnost nápravy nižším trestem. Odsouzený ale nemá možnost přecházení do mírnější věznice.

³⁸ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 59-60

³⁹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 37

Významnou odlišností je také princip třikrát a dost. „*Odsuzuje-li totiž soud pachatele za některý z taxativně vyjmenovaných činů (a byl-li tento čin dokonán) a pachatel byl již v minulosti pravomocně za některý z těchto činů (byť ve stadiu pokusu) dvakrát odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody, uloží soud obligatorně odnětí svobody na doživotí.*“⁴⁰.

Co se týče podmíněného propuštění či milosti, žádné významné odlišnosti zde nenalzáme. Pouze podmínky pro podmíněné propuštění jsou přísnější, než u nás a slovenská právní úprava obsahuje více omezení. Podmíněné propuštění z doživotí je možné nejdříve až po dvaceti pěti letech výkonu trestu. Zkušební doba je ukládána ve stejném rozmezí, jako u nás, tedy na jeden rok až sedm let.

Německo

Trestní právo je v Německu upraveno především trestním zákoníkem, který se zde nazývá Strafgesetzbuch. Zákoník je velmi starým právním předpisem, neboť pochází z roku 1871. Německo je tak jednou z mála zemí, která nepřijala zcela novou právní úpravu, nýbrž pouze novelizovala tu původní, a to zejména zvláštní část. Dalším významným právním předpisem je mezinárodní trestní zákoník – Völkerstrafgesetzbuch z roku 2002.

Německo má jako výjimečný trest také trest odnětí svobody na doživotí. Trestní zákoník taxativně vymezuje trestné činy, za které je možné doživotí uložit. Toto vymezení je rozděleno na dvě části, neboť zákoník určuje trestné činy, za které je pachatel odsouzen na doživotí obligatorně a trestné činy, za které je odsouzen fakultativně. Obligatorně se trest odnětí svobody na doživotí ukládá za vraždu, genocidu či válečný zločin. Fakultativně je možné uložit doživotí za přípravu útočné války, vlastizrady, vyzrazení státního tajemství či několik trestných činů, kterými byla způsobena smrt (znásilnění, loupež, braní rukojmí apod.). Trestné činy, za které se ukládá doživotí, vymezuje také mezinárodní trestní zákoník, který je proto pro německé trestní právo tak významný. Podle mezinárodního trestního zákoníku je doživotí možné uložit za genocidu, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Trest odnětí svobody je možné uložit v maximální délce trvání 15 let. Z toho lze vyvodit, že stejně jako Slovensko, ale i ostatní země, jejichž právní úpravu srovnávám s tou

⁴⁰ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 37

naší má pouze jednu formu výjimečného trestu, a to na doživotí a druhá forma, která je u nás, tedy trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let, v těchto zemích neexistuje.

Výkon trestu odnětí svobody je upraven jednotně pro jakýkoliv trest odnětí svobody, bez ohledu na délku jeho trvání. Německo však nemá pouze jeden právní předpis, který by výkon trestu upravoval; vzhledem ke spolkovému uspořádání státu mají jednotlivé spolkové země své vlastní právní předpisy.

Podmíněné propuštění je možné, a to za podobných podmínek, jako u nás. „*Podmíněné propuštění z výkonu trestu je v Německu možné po vykonání 15 let; uděluje se na žádost odsouzeného, a to formou přerušení výkonu trestu se zkušební dobou v délce 5 let.*“⁴¹. Německo má také institut dovolené z výkonu trestu, spočívající v propuštění odsouzeného na určitou dobu na svobodu. Dovolenu z výkonu trestu je možné odsouzenému udělit po vykonání 10 let trestu. Milost prezidenta republiky v Německu neexistuje, odsouzený může být propuštěn z výkonu trestu dříve pouze díky amnestii, o které rozhoduje Spolkový sněm, který plní funkci parlamentu.

Francie

Francouzské trestní právo se řídí novým trestním zákoníkem, Nouveau code pénal, z roku 1994. Jedná se o nový právní předpis po skoro dvou stech letech, neboť se do té doby uplatňoval zákoník z roku 1810. „*Nový zákoník není jen modifikací či přestrojením toho starého, jedná se o původní dílo, které zavádí nové principy a také částečně nové pojetí trestního práva.*“⁴². Trestní právo prošlo řadou změn, mezi které patří nejen zpřísnění trestů, či zdůraznění lidských práv, ale i zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, v čemž je Francie mnohem pokrokovější, než náš právní řád, ve kterém byla trestní odpovědnost právnických osob zavedena teprve nedávno.

Francouzské trestní právo rozděluje trestné činy nejen na zločiny a přečiny, ale zahrnuje mezi ně i taková jednání, která jsou u nás považována za přestupky. To znamená, že ve Francii existuje pro méně závažné a nejzávažnější protiprávní jednání jeden právní předpis. Výjimečným trestem je zde také trest odnětí svobody na doživotí, který se ukládá

⁴¹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 35

⁴² NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 23

pouze za zvlášť závažné trestné činy, kterými jsou vojenské trestné činy upravené ve vojenském zákoníku, terorismus či vražda. Významnou odlišností od naší právní úpravy je, že je možné doživotně odsoudit za určitých podmínek i mladistvého. Na takovémto odsouzení mladistvého se ale musí shodnout dvoutřetinová většina soudu pro mladistvé. Trest odnětí svobody je možné uložit v maximální délce trvání 30 let.

I ve Francii má prezident právo udělit milost, které však u výjimečného trestu nevyužívá, a prezident se v posledních několika letech zavazuje neudělovat ani amnestii. Odsouzený může být podmíněně propuštěn. Podmíněné propuštění existuje ve Francii již od roku 1885 a rozhoduje o něm soudce. Doba, kterou musí odsouzený strávit ve výkonu trestu odnětí svobody, aby mohl být podmíněně propuštěn, nazývaná zajišťovacím obdobím, se stanovuje individuálně spolu s trestem v odsuzujícím rozsudku a její délka se určuje podle trestu, který je odsouzenému uložen. *„Pro odsouzené na doživotí se zajišťovací období stanoví zásadně na 18 let, a jde-li o recidivistu, pak toto období činí zásadně 22 let; v obou případech může příslušný trestní soud tuto dobu prodloužit nebo zkrátit, nesmí však překročit 22 let.“*⁴³. Podmíněně propuštěnému je ukládána řada povinností, které musí splnit. Nad podmíněně propuštěným je vykonáván dohled probačním soudcem a speciálním orgánem.

Dalším významným právním předpisem je trestní řád, který ovšem upravuje výkon trestu odnětí svobody. Zastává tedy stejnou funkci jako náš zákon o výkonu trestu odnětí svobody.

Anglie

Anglické právo se od toho našeho podstatně liší, neboť u nás je uplatňován evropský kontinentální právní systém, jehož hlavním pramenem práva je zákon, kdežto v Anglii se uplatňuje angloamerický (někdy také nazývaný anglosaský) právní systém, jehož základním pramenem práva jsou soudní precedenty označované jako „common law“. Soudní precedenty jsou právně závazné pro budoucí obdobné případy, stejně jako u nás zákony. Anglický soud má tedy při rozhodování mnohem vyšší váhu, než u nás a zákonná

⁴³ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 25

úprava není obsažena v jednom právním předpise, ale v mnoha dalších. Anglické právo představuje právní úpravu nejen pro Anglii, ale i Wales.

Anglické trestní právo hmotné i procesní je obsaženo v Criminal Justice Act z roku 2003. Tento právní předpis však neobsahuje vymezení jednotlivých trestných činů, jako tomu je ve zvláštní části našeho trestního zákoníku, nýbrž trestné činy upravují jednotlivé zákony. Ovšem výjimečný trest je i v této zemi stejný, jako u nás, tedy odnětí svobody na doživotí. Ukládá se, stejně jako ve Francii, obligatorně a fakultativně. Obligatorně je pachatel odsouzen na doživotí jen za úkladnou vraždu. *„V mnoha jiných případech může soud uložit doživotí fakultativně. Žádný psaný právní předpis bohužel neposkytuje seznam trestných činů, které lze takto trestat, je tedy nutné hledat v judikatuře. Ta se s fakultativním ukládáním trestů odnětí svobody mnohokrát potýkala. Kritéria pro fakultativní uložení doživotního trestu byla nakonec jasně stanovena odvolacím soudem v případě Hodgson (1968): (1) trestný čin nebo činy jsou dostatečně závažné, aby odůvodňovaly uložení velmi dlouhého trestu, (2) z podstaty činu nebo z pachatelovy minulosti vyplývá, že pachatel je nevyzpytatelný a může takový čin znovu spáchat nebo (3) spácháním takového činu byla způsobena zvláště závažná újma, např. v případě sexuálně motivovaných nebo násilných trestných činů. Případ Hodgson zůstává i dnes základem pro posuzování možnosti uložení doživotního trestu. V případě Chapman (2000) byla tato kritéria znovu zopakována a lehce doplněna: (1) trestný čin musí být dostatečně závažný, aby vyžadoval značný trest a (2) musí existovat dobré důvody se domnívat, že pachatel bude i nadále představovat vážné nebezpečí pro společnost, a to po takovou dobu, kterou není možno v době odsouzení spolehlivě určit.“⁴⁴.*

Podmíněné propuštění je možné a podmínky jsou podobné jako ve Francii, tudíž soud spolu s trestem rozhoduje také o minimální délce výkonu trestu odnětí svobody, po které je možné odsouzeného podmíněně propustit na svobodu. Milost ani amnestie se v Anglii neuplatňuje.

⁴⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 32

Trest smrti ve světě

Trest smrti je v současné době stále používán jako výjimečný trest. V evropských zemích se s ním téměř nesetkáme, pouze v Bělorusku je ukládán za některé trestné činy a dále pak v Lotyšsku, kde je zrušen pouze v případě zločinů, které nebyly spáchány za speciálních okolností, a tudíž může být uložen za trestné činy spáchané např. v období válečného stavu. Bělorusko jako jediný evropský stát nezrušilo trest smrti, ani nepozastavilo jeho výkon. Trest smrti uděluje Nejvyšší soud za trestný čin vraždy, znásilnění, zrady, korupce, špionáže, únosu letadla či za hospodářské zločiny a není možné se proti němu odvolat. Pouze prezident může odsouzenému udělit milost a zmírnit trest na doživotní. Trest smrti je v Bělorusku vykonáván popravou, konkrétně výstřelem do týla, přičemž ani pozůstalým se nesděluje, kde a kdy bude odsouzený potrestán a dokonce ani, kde bude tělo pochováno.

Co se týče trestu smrti v Lotyšsku, od roku 1996 zde platí moratorium, tudíž je pozastaven výkon tohoto trestu. Trest může být uložen pouze v období války, a to mužům, kteří dosáhli 18. roku věku a jsou tudíž plnoletí za trestný čin vraždy spáchaný za přitěžujících okolností. V současné době země usiluje o úplné zrušení trestu smrti.

Existuje i několik dalších zemí uplatňujících trest smrti, stejně jako v Lotyšsku, pouze za zločiny spáchané za speciálních okolností, kterými jsou Peru, Bolívie, Brazílie, Chile a Kazachstán.

V současnosti ale stále nalezneme mnoho zemí, kde je trest smrti ukládán. Zpravidla se aplikuje pouze na některé nejzávažnější trestné činy. Trest smrti je stále používán ve Spojených státech amerických, na Bahamách, Kubě, Jamajce, v Guatemale, Belize, v dalších menších ostrovních státech, kterými jsou Svatý Kryštof a Nevis, Antigua a Barbuda, Dominika, Svatá Lucie, Barbados a Trinidad a Tobago, v Jižní Americe pouze v Guyaně, dále v některých afrických státech (Libye, Egypt, Čad, Súdán, Etiopie, Somálsko, Guinea, Nigérie, Kongo, Uganda, Botswana, Zimbabwe a Lesotho), v Libanonu, Sýrii, Jordánsku, Iráku, Kuvajtu, Saudské Arábii, Bahrajnu, Kataru, Spojených arabských emirátech, Ománu a Jemenu, Íránu, Afgánistánu, Pákistánu, Indii, Bangladéši, Číně, Vietnamu, Thajsku, Malajsii, Indonésii, Taiwanu, Japonsku, KLDK a Mongolsku.

Spojené státy americké jsou tvořeny státy, kde je trest smrti zrušen (jako první zrušil trest smrti Michigan, dále se neuplatňuje v New Yorku, Novém Mexiku, Illianosu či

Connecticutu a celkem je těchto států sedmnáct), státy, kde sice platí, ale není vůbec ukládán (Kansas), státy, jež sice trest smrti ukládají, ale nakonec není vykonán (Kalifornie, Pensylvánie) a státy, které trest smrti ukládají a vykonávají (Texas, Virginie, Ohio, Arizona či Georgie a celkem je těchto států třicet tři). Ve Spojených státech amerických je trest smrti vykonáván pomocí smrtící injekce a ve Virginii také pomocí elektrického křesla. Je ukládán pouze za trestný čin vraždy. Alternativou k trestu smrti je trest odnětí svobody na doživotí, bez možnosti podmíněného propuštění.

Guatemala je jedinou katolickou zemí v Latinské Americe, kde je neustále vykonáván trest smrti. Trest smrti je ukládán za trestný čin vraždy a provádí se smrtící injekcí.

V Egyptě je trest smrti ukládán za takové trestné činy, jako jsou nedovolené držení drog, terorismus či znásilnění. Trest smrti je zde vykonáván oběšením, stejně jako v dalším africkém státě, Jordánsku, nebo v asijském Pákistánu či Japonsku.

V Somálsku je trest smrti vykonáván ubodáním nebo zastřelením a je ukládán i mladistvým. Somálsko patří tedy mezi jedinou zemi na světě, která aplikuje trest smrti na nedospělé pachatele.

V Iráku je trest smrti opět vykonáván od roku 2004, a to setnutím hlavy. Je ukládán za některé nejzávažnější zločiny, jako je vražda, únos, ohrožování národní bezpečnosti, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti či distribuce drog. Trest smrti je zde zaveden z bezpečnostních důvodů a má sloužit pouze jako dočasné opatření, dokud se nezlepší tamější podmínky. Jakmile bude v Iráku bezpečněji, země se vrátí k trestu odnětí svobody na 30 let, který bude pak trestem nejvyšším.

V Saudské Arábii je trest smrti vykonáván setnutím hlavy a poprava je zde veřejná. Odsouzený většinou neví, kdy bude popraven a nemá ani možnost rozloučit se s blízkými. Rozdílně jsou popravováni muži a ženy. U mužů se k popravě používá meč, u žen zbraň. Trest smrti je zde ukládán např. za vraždu, loupež, obchodování s drogami, znásilnění, cizoložství, sexuální přestupky, odpadlictví od víry nebo čarodějnictví.

V Íránu je trest smrti vykonáván oběšením. Donedávna byl vykonáván také ukamenováním, které se ukládalo především za cizoložství, ale od této praktiky země již upustila a trest smrti ukamenováním přetrvává tak pouze v Afghánistánu. Trest smrti je zde možné uložit za opakované požívání alkoholu, které je zde zakázáno, pokud je osoba po

čtvrté přistižena při jeho požívání. Dále pak za cizoložství, vraždu, odpadlictví od víry, čarodějnictví, či urážku Mohameda.

V Číně je trest smrti považován za prostředek sloužící ke kontrole společnosti. Je zde vykonáván zastřelením nebo pomocí smrtící injekce, stejně jako například ve Vietnamu. Zastřelení hrozí za násilné trestné činy, smrtící injekce za hospodářské trestné činy. Trestem smrti jsou zde postihovány především kuplířství, obchodování s lidmi, obchodování s drogami, organizování zločineckých skupin či politické zločiny.

V Thajsku je trest smrti ukládán za trestné činy související s výrobou, distribucí a pašováním narkotik, stejně jako i v Malajsii. Oproti Malajsii není ukládán cizincům. Trest smrti je v Thajsku vykonáván aplikováním smrtící injekce.

I přesto, že existuje řada odpůrců trestu smrti, mezi nimiž nejvýraznějším je Amnesty International požadující zrušení trestu smrti na celém světě, domnívám se, že některé státy od tohoto trestu neupustí. Jedná se o velmi diskutované téma, na které má každý svůj názor. Odpůrci trestu smrti argumentují například jeho nevratností či nemorálností. *„Na pozadí toho, že člověku nelze nahradit ztracená léta žádnou formou, např. penězi, se trest smrti jeví jako absolutně nezvratný, nenapravitelný a neodčinitelný trest. Řada odpůrců trestu smrti považuje toto hledisko za nejdůležitější argument. Chybné rozsudky a omyly provázejí trestní právo jeho celými dějinami.“*⁴⁵. Příznivci trestu smrti zejména zdůrazňují jeho odstrašující účinek a dostatečnou spravedlnost. *„Zastánci trestu smrti nejčastěji argumentují oním odstrašujícím účinkem. Pachatele trestného činu je třeba zbavit života, aby se odstrašili další od spáchání stejného trestného činu.“*⁴⁶. Každý stát reguluje chování svých občanů vlastním způsobem, přičemž za trestné a protiprávní považuje různá jednání, a toto pojetí trestní odpovědnosti může být někdy velmi rozdílné. Zejména islámské státy nelze s evropskými státy srovnávat, především v nahlížení na kvalifikaci trestných činů a trestání vůbec. Na druhou stranu řada států ukládá trest smrti za podobné trestné činy, které patří mezi ty nejzávažnější. Myslím si, že použití trestu smrti jako nejdůraznějšího sankčního prostředku v trestním právu by mělo být ponecháno na

⁴⁵ BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X, str. 41

⁴⁶ BESTOVÁ, Cornelia C. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X, str. 16

uvážení státu, především v kontextu s historickými souvislostmi a společenským vývojem, pokud však nejde pouze o projev totalitního či jinak obecně nemorálního společenského systému, který je z obecných přirozených hledisek nepřijatelný. Nejde-li o takové případy, mělo by se v názorech a stanoviscích na uplatňování trestu smrti obecně vycházet ze skutečnosti, že historické a další společenské souvislosti mají výrazný vliv na vytváření právních norem regulujících lidské chování a postihujících protiprávní jednání mající povahu trestné činnosti. Z těchto hledisek se lze spíše připojit ke stanoviskům, že by obecně neměl být prosazován kategorický zákaz trestu smrti v právních řádech všech států ve světě. Jde ovšem o velice složitý problém, s jehož řešením je spojena také obava ze zneužívání takového nejvyššího trestu, k čemuž docházelo a zřejmě i dochází v některých zemích světa. Mezi mírou potřeby uplatnění tohoto nejvyššího trestu a rizikem jeho zneužití je velmi tenká hranice, která není vždy úplně rozeznatelná. Lze k tomu poukázat např. na starší text F. A. von Hayeka: *„O zákonodárství, umělem vytváření zákonů, bylo správně řečeno, že je ze všech lidských vynálezů nejnabitější těžkými důsledky, svými účinky je dokonce ještě dalekosáhlejší než oheň a střelný prach. Na rozdíl od práva samotného, které nikdy v tomtéž smyslu vynalezeno nebylo, vynález zákonodárství přišel v dějinách lidstva relativně pozdě. Dal do rukou lidí velmi mocný nástroj, který k dosažení určitého dobra potřebovali, který se však ještě nenaučili ovládat tak, aby z něj nemohlo vzejít velké zlo.“*⁴⁷.

Formy výjimečného trestu

Trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let

První formou výjimečného trestu je trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let, který je ukládán, jestliže jsou splněny zákonné podmínky specifické pro tuto sankci a pokud není možné delikventa potrestat mírnější sankcí z důvodu nedostačující nápravy pachatele a ochrany společnosti. *„Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let může soud uložit*

⁴⁷ VON HAYEK, Friedrich August. *Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie. Svazek 1 Pravidla a řád*. 1. vyd. Praha: Československé akademie věd, 1991. ISBN 80-200-0241-3, str. 69

*pouze tehdy, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.*⁴⁸. Trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let je zvýšenou formou klasického trestu odnětí svobody (který je nejpoužívanějším a zároveň i univerzálním trestem v našem právním řádu), jenž je specifický tím, že je delší, než je zákonem stanovená maximální hranice pro uložení trestu odnětí svobody (dle § 55 odst. 1). Zákon vždy stanovuje, jakým způsobem bude trest vykonáván a podmíněné propuštění je zde možné pouze při dodržení stanovených podmínek.

Existují však výjimky, na které nelze výjimečně trest aplikovat. Jednak jsou to právnické osoby a dále pak mladiství. Výjimečný trest nelze uložit právnické osobě, přestože je trestně odpovědná, z důvodu charakteru výjimečného trestu. Mladistvému jej nelze uložit, protože to zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve svém § 31 zakazuje. Nejprísnější sankcí, kterou je možné mladistvému uložit je trest odnětí svobody na 10 let. Pokud tedy mladistvý spáchá takový zločin, za který trestní zákoník ukládá výjimečný trest odnětí svobody, a jsou naplněny podmínky pro uložení nejvyššího trestu, jež jsou podobné jako u dospělých, je možné ho sankciovat trestem odnětí svobody na 5 až 10 let. Podrobněji o tomto pojednává v této práci kapitola Právní úprava u mladistvých.

Trest odnětí svobody na doživotí

Radikálnější formou výjimečného trestu je trest odnětí svobody na doživotí, který, jak jsem již zmínila výše, je ukládán jen v taxativně vymezených případech, které uvádí v odstavci třetím § 54 trestního zákoníku: „*Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal zvláště závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných*

⁴⁸ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 54 odst. 2

a státních znaků podle § 415 odst. 3 zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za podmínky, že

a) takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a

b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.“⁴⁹.

Doživotí je od dob, co byl v roce 1990 zrušen trest smrti nejprísnějším trestem našeho právního řádu. Co se týče ukládání tohoto trestu, v praxi není nijak často využíván. Spíše je ponecháván jako krajní prostředek, pokud nelze pachatele dostatečně účinně potrestat jinou sankcí, což posuzují také psychologové, kteří mají při ukládání doživotního trestu důležitou roli. Právě oni zjišťují, zda jsou splněna kritéria pro uložení trestu z hlediska povahy osoby pachatele. Doživotně odsouzen může být pachatel pouze jedenkrát, což je značným rozdílem v naší právní úpravě oproti některým zahraničním právním úpravám. Tento faktor má vliv na podmíněné propuštění, které je samozřejmě také u trestu odnětí svobody na doživotí možné.

Trest odnětí svobody na doživotí je u nás vykonáván v šesti věznicích, a to v Valdčích, Mírově, Karvině, Rýnovicích, Opavě a Ilavě. V současné době je u nás 45 doživotně odsouzených pachatelů, z toho 3 ženy, přičemž od roku 2008 vrostl počet odsouzených na doživotí o 12 lidí. Mezi nejznámější odsouzené patří Petr Zelenka, Romana Zienertová, manželé Stodolovi – Jaroslav Stodola a Dana Stodolová, Jiří Kájínek, Ivan Roubal, Michal Semanský či Tomáš Vít.

Petr Zelenka alias heparinový vrah byl v únoru 2008 odsouzen Krajským soudem v Hradci Králově za 10 pokusů o vraždu a 7 vražd, které vykonal podáním vysokých dávek heparinu pacientům v bezvědomí, léčících se v nemocnici v Havlíčkově Brodě, kde jeho trestnou činnost odhalil tamní primář. Vrah se ke své trestné činnosti u soudu sice přiznal, ale snažil se rozhodnutí Krajského soudu změnit. Nejprve se proti němu odvolal k Vrchnímu soudu v Praze, kde neuspěl, poté Zelenka podal dovolání k Nejvyššímu soudu v Brně, který však dovolání zamítl a nakonec se pokoušel uspět s ústavní stížností, která byla opět zamítnuta. Trest si odpykává ve valdické věznici, ovšem stále existují i tací

⁴⁹Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 54 odst. 3

lékaři, kteří trestnou činnost delikventa popírají, přestože jeho jednání dokazují znalecké posudky.

Romana Zienertová se pokusila o rozšířenou sebevraždu, která je specifická tím, že se duševně chorý dostane do takového stadia, kdy považuje za jedinou možnost, jak se uchránit před svým vyfantazírovaným nebezpečím, ukončit život nejen sobě, ale i svým nejbližším, a zavraždila své čtyři děti. Dvě dcery a jednoho syna zabila nožem, druhého syna udusila. Sama se pak pokusila o sebevraždu, ale neúspěšně. Duševní chorobu ovšem znalci vyvrátili, stejně jako údajnou ztrátu paměti, kterou obžalovaná odůvodňovala svůj čin. Žena byla odsouzena také Krajským soudem v Hradci Králové a také se proti rozsudku odvolala, i v tomto případě neúspěšně. Trest vykonává v opavské věznici.

Manželé Stodolovi zavraždili osm lidí kvůli majetku, většinou své oběti uškrtili a vše provedli tak, aby se mohlo dovozovat, že se jednalo o nešťastnou náhodu, sebevraždu či náhlé úmrtí. Jaroslav Stodola a Dana Stodolová se zaměřovali na seniory, které vraždili mučivým způsobem a často své oběti týrali, aby zjistili, kde mají své peníze. Vražd se dopustili v letech 2001 až 2002. Jaroslav Stodola se k vraždám přiznal, sedm jich spáchal sám a na osmé vraždě se podílel. Jeho manželka se nepřiznala a tvrdila, že se činů zúčastnila ze strachu před svým manželem. Podle psychologů ovšem Jaroslav vraždil pod vlivem své manželky. Manželé byli odsouzeni u Krajského soudu v Hradci Králové v dubnu 2004 na doživotí z důvodu nemožnosti jejich nápravy.

Jiří Kájínek je nejznámějším doživotně odsouzeným vězněm u nás. V červnu 1998 byl Krajským soudem v Plzni odsouzen za dvojnásobnou nájemnou vraždu a jeden pokus o vraždu, nikdy se však k těmto činům nepřiznal a svou účast na vraždách popřel. Celý proces s Jiřím Kájínkem trval více než čtyři roky a byl několikrát odročen. Odsouzený byl již dříve trestán za majetkové trestné činy. V roce 2001 a 2006 podali ministři spravedlnosti stížnost pro porušení zákona, obě však byly zamítnuty. Dále byla ve věci několikrát podána ústavní stížnost, ať už samotným odsouzeným, jeho právní zástupkyní či ministrem spravedlnosti, ovšem pokaždé neúspěšně a všechny ústavní stížnosti byly zamítnuty. Také byla podána žádost o obnovu procesu, a to v roce 2004 právními zástupci Kájínka a v roce 2011 samotným Kájínkem. Obě byly opět zamítnuty. Jiří Kájínek se do povědomí lidí dostal především svými útěky z vězení, po nichž byl pokaždé dopaden. Nejvýznamnějším se stal jeho útek z věznice Mírov, neboť jako jedinému se podařilo dostat se z této věznice

na svobodu. Jeho případ byl i zfilmován a mezi veřejností se často vyskytuje názor, že odsouzený je nevinný.

Ivan Roubal byl po téměř čtyřletém soudním procesu v roce 2000 odsouzen Městským soudem v Praze na doživotí za pět vražd spáchaných v letech 1992-1994, ke kterým se však nikdy nepřiznal. Jeho specifickým jednáním bylo, že po zavraždění své oběti začal buď používat její vozidlo, nebo vykradl její byt. Soudní jednání bylo provázeno několika komplikacemi. Nejprve došlo k únosu dvou obžalovaných přímo ze soudní síně a poté k hledání výbušniny, která se měla v budově soudu na základě anonymního oznámení údajně nacházet. Odsouzený neustále podává stížnosti, avšak neúspěšně.

Michal Semanský spáchal v roce 2009 v Týnci nad Orlicí tři vraždy. Nejprve zabil svého strýce, kterému ukradl peníze, po třech měsících uškrtil svého druhého strýce a jeho mrtvé tělo hodil do studny. Posléze zavraždil seniorku, kterou okradl a poté zavřel do skříně, kde se udusila. Za své činy byl odsouzen Krajským soudem v Hradci Králové v listopadu 2012. K vraždám se přiznal a jako důvod svého jednání uvedl, že potřeboval peníze.

Tomáš Vít je nejmladším doživotně odsouzeným vězněm. Krajský soud v Hradci Králově ho v listopadu 2012 v jeho 19 letech odsoudil za brutální vraždu dvou seniorů. Jednalo se o jeho sousedy, které podle svého vyjádření zavraždil proto, že mu nechtěli dát léky, které od nich požadoval na bolest hlavy poté, co užil svou oblíbenou drogu. Odsouzený se k vraždě manželů přiznal a stejně tak přiznal i svou závislost na marihuaně.

Podmínky pro uložení výjimečného trestu

Vymezení konkrétních trestných činů, za které je ukládán výjimečný trest

Výjimečný trest je možné uložit pouze za některé trestné činy. Přímo trestní zákoník taxativně vymezuje ty trestné činy, za které je možné uložit výjimečný trest na doživotí. O těchto trestných činech bylo již pojednáno v kapitole Trest odnětí svobody na doživotí.

V případě výjimečného trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let žádné taxativní vymezení trestných činů nenajdeme. Samozřejmě je možné trest uložit i za ty trestné činy,

za které může být uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Jinak musejí být u trestného činu naplněny dvě zákonné podmínky, aby bylo možné uložit výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let. Jsou jimi velmi vysoká závažnost zvláště závažného zločinu a obzvláště ztížená možnost nápravy pachatele. Lze tedy dovodit, že výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let lze uložit za vraždu; zabití; těžké ublížení na zdraví; obchodování s lidmi; loupež; braní rukojmí; nedovolenou výrobu a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu; získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou; zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny; spolupráci s nepřítelem; opilství; účast na organizované zločinecké skupině; zbabělost před nepřítelem; nesplnění bojového úkolu; opuštění vojenského materiálu; vydání vojáků a vojenského materiálu nepříteli; apartheid a diskriminaci skupiny lidí; styky ohrožující mír; použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje; válečnou krutost; perzekuci obyvatelstva a plnění v prostoru válečných operací.

Výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let lze také uložit za řadu dalších trestných činů, pokud se pachatel dopustil kvalifikované skutkové podstaty, tedy závažnějšího jednání, za které je ukládán vyšší trest (např. došlo-li v důsledku spáchaného trestného činu ke smrti, či škodě značného rozsahu). Takovými trestnými činy jsou účast na sebevraždě; ublížení na zdraví; mučení; šíření nakažlivé lidské nemoci; ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty; nedovolené přerušování těhotenství (bez souhlasu i se souhlasem těhotné ženy); neoprávněné odebrání tkání a orgánů; odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu; nedovolené nakládání s embryem a lidským genomem; svěření dítěte do moci jiného; zbavení osobní svobody; omezování osobní svobody; zavlčení; vydírání; porušení tajemství dopravovaných zpráv; znásilnění; sexuální nátlak; pohlavní zneužití; kuplířství; opuštění dítěte nebo svěřené osoby; týrání svěřené osoby; týrání osoby žijící ve společném obydlí; únos dítěte a osoby stížená duševní poruchou; krádež; zpronevěra; podvod; pojistný podvod; úvěrový podvod; dotační podvod; provozování nepoctivých her a sázek; padělání a pozměnění peněz; neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku; neoprávněná výroba peněz; zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby; manipulace s kurzem investičních nástrojů; neoprávněné provozování loterie a podobné sázkové hry; zneužití informace o postavení v obchodním styku; poškození finančních zájmů Evropských společenství; provedení

zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence; porušení povinnosti v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem; padělání a napodobení díla výtvarného umění; obecné ohrožení; vývoj, výroba a držení zakázaných bojových prostředků; nedovolená výroba a držení radioaktivních látky a vysoce nebezpečné látky; nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy; výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedu; výroba a jiné nakládání s látkami s hormonálním účinkem; neoprávněné vypuštění znečišťujících látek; vyzvědačství; ohrožení utajované informace; služba v cizích ozbrojených silách; násilí proti orgánu veřejné moci; násilí proti úřední osobě; zneužití pravomoci úřední osoby; přijetí úplatku; zasahování do nezávislosti soudu; násilné překročení státní hranice; organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice; vzpoura vězňů; křivé obvinění; křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek; křivé tlumočení; padělání a pozměnění veřejné listiny; maření způsobilosti k službě; neuposlechnutí rozkazu; zprotivení a donucení k porušení vojenské povinnosti; násilí vůči nadřízenému; porušování práv a chráněných zájmů vojáků stejné hodnosti; porušování práv a chráněných zájmů vojáků podřízených nebo s nižší hodností; vyhýbání se výkonu služby; zběhnutí; vyhýbání se výkonu strážní, dozorčí nebo jiné služby; porušení povinnosti strážní služby; porušení povinnosti služby při obraně vzdušného prostoru; ohrožování morálního stavu vojáků; porušení služební povinnosti vojáka; porušení služební povinnosti příslušníka bezpečnostního sboru; založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod; podněcování útočné války a zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků.

Způsob výkonu trestu

O způsobu výkonu výjimečného trestu rozhoduje soud podle společenské nebezpečnosti spáchaného trestného činu a také na základě toho, kým byl tento čin spáchán, tedy povahových a osobnostních vlastností obžalovaného. *„Hlavným kritériem je různě intenzivní potřeba zabránit vězňům v útěku a v páčání trestné činnosti ve*

věznicích.⁵⁰ Výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let je zpravidla vykonáván ve věznicích se zvýšenou ostrahou, nebo ve věznicích s oddělením výkonu trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou, ale může být vykonáván i ve věznici s ostrahou. Výjimečný trest odnětí svobody na doživotí musí však být vždy vykonáván pouze ve věznicích se zvýšenou ostrahou, nebo ve věznicích s oddělením výkonu trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou, je ovšem možné přeražení odsouzeného do věznice s ostrahou během výkonu trestu, nejdříve však po vykonání minimálně deseti let trestu. Odsouzeného, vykonávajícího trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let, je možné přeradit do jiného typu věznice po vykonání alespoň čtvrtiny trestu. O přeražení odsouzeného do věznice o stupeň nižší rozhoduje soud na návrh odsouzeného.

Způsob výkonu trestu je upraven v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody (zejména v § 71 a dále pak v obecných ustanoveních); v trestním zákoníku (hlavně v § 56); ve vyhlášce 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (především § 95-97); v nařízení generálního ředitele vězeňské služby České republiky č. 55/2007 (upravuje výkon doživotního trestu v odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením); v Listině základních práv a svobod (čl. 7 odst. 2) a na mezinárodní úrovni v Evropských vězeňských pravidlech, „*kteřá byla vyhlášena rezolucí Evropské rady poprvé v roce 1973, a později byla přepracována a znovu schválena v roce 1987. Tato Evropská vězeňská pravidla ovlivňují i naši právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody, a především se stala východiskem pro koncepci reformy vězeňství. Evropská vězeňská pravidla kladou důraz na pojem lidské důstojnosti, na vhodné chování vězeňského personálu vůči vězňům a na přípravu vězňů pro jejich život po propuštění.*“⁵¹. Další právní úpravu na mezinárodní úrovni nalezneme ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni přijatých v roce 1955 v Ženevě. „*Obsahem těchto pravidel jsou tyto oblasti:*

- *svobodné myšlení*
- *svobodné vyznání víry*
- *stejná ochrana podle zákona*
- *právo na přiměřenou životní úroveň*

⁵⁰ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 103

⁵¹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 69

- právo na zdravotní péči.⁵²

Výjimečný trest je vykonáván ve věznici Mírov a Plzeň, které jsou věznicemi se zvýšenou ostrahou, dále ve věznici Valdice, která je věznicí s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, ve věznici Karviná a Ilava, které jsou věznicemi s oddělením výkonu trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou. Dále také ve věznici Opava, která je věznicí pro ženy, a zde jsou všechny typy věznice. Výjimečný trest je možné vykonávat i ve věznici Rýnovice, která má oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. „Umístění odsouzených do jednotlivých věznic dle rozhodnutí soudu provádí generální ředitel Vězeňské služby.“⁵³

Podmíněné propuštění odsouzeného

Stejně jako u jiných trestů, také u výjimečného trestu odnětí svobody se připouští podmíněné propuštění odsouzeného. Podmínky jsou zde samozřejmě přísnější, oproti jiným mírnějším trestům, ale rovněž u výjimečného trestu má pachatel možnost dostat se na svobodu před odpykáním celého trestu, a to na základě jeho vlastní žádosti o podmíněné propuštění, či na základě návrhu státního zástupce, ředitele věznice nebo zájmového sdružení občanů, které musí převzít záruku za odsouzeného. Pokud soud žádost o podmíněné propuštění zamítne, je možné její opětovné podání až po dvanácti měsících od rozhodnutí soudu o zamítnutí žádosti.

„Podmíněné propuštění je založeno na tom, že osoba odsouzená k trestu odnětí svobody je propuštěna z výkonu trestu ještě před uplynutím celé doby uloženého trestu, a to pod podmínkou, že povede ve zkušební době řádný život, popř. splní další podmínky.“⁵⁴. Délka zkušební doby se pohybuje v rozmezí od jednoho roku do sedmi let, a je ukládána v závislosti na druhu vykonávaného trestu. Během této zkušební doby musí vést propuštěný takový život, aby nezavdal příčinu k jeho zpět-vzetí do vězení, znamená to tedy, že svým

⁵² NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 69

⁵³ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995. ISBN 80-210-1197-1, str. 66

⁵⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 65

slušným chováním musí prokázat, že doba strávená ve vězení postačila k tomu, že se ze svého jednání ponaučil tak, že již nebude páchat trestnou činnost. Vedle zkušební doby lze propuštěnému uložit i přeměřená omezení a povinnosti, spočívající zejména v dohledu, zdržování se na určitém stanoveném místě či náhradě škody.

Pokud propuštěný během zkušební doby prokáže, že nadále není dalšího výkonu trestu třeba, soud vysloví, že se osvědčil. Soud rozhoduje ve veřejném zasedání, po předchozím vyslechnutí odsouzeného, s výjimkou v případě, že o podmíněném propuštění odsouzeného rozhoduje předseda senátu se souhlasem státního zástupce na návrh ředitele věznice – v tomto případě nemusí být odsouzený vyslechnut. Dopustí-li se propuštěný během zkušební doby trestného činu, je vzat zpět do vězení k vykonání zbytku trestu a další podmíněné propuštění odsouzeného na svobodu již není možné.

Podmínky pro podmíněné propuštění u výjimečného trestu stanovuje trestní zákoník v § 88, konkrétně v odstavcích 4 a 5. „...jakož i osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let (§ 54 odst. 2), mohou být podmíněně propuštěny až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.“⁵⁵. „Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.“⁵⁶.

Důležité je ustanovení trestního zákoníku týkající se možnosti nezapočtení doby strávené ve věznici se zvýšenou ostrahou do doby výkonu trestu⁵⁷. To má totiž podstatný vliv na podmíněné propuštění, neboť se jím prodlužuje doba možnosti podmíněného propuštění odsouzeného na svobodu. „Lze předpokládat, že toto opatření by mělo být použito pouze v případě, kdy nepostačuje k dosažení účelu trestu samotná délka výjimečného trestu a jeho výkon v nejtěžším režimu, ale je nutné ztížit pachateli možnost jeho podmíněného propuštění z výkonu trestu a jeho návrat do společnosti.“⁵⁸.

⁵⁵ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 88, odst. 4

⁵⁶ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 88, odst. 5

⁵⁷ Trestní zákoník. In: 40/2009. 2009, § 54 odst. 4

⁵⁸ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 65

„Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu představuje významný motivační faktor pro chování odsouzeného, a to jak ve výkonu trestu, tak i poté, co byl podmíněně propuštěn na svobodu.“⁵⁹.

Udělení milosti prezidentem

Další z možností pro odsouzeného, jak se dostat na svobodu dříve, než bude celý jeho trest vykonán, je udělení milosti prezidentem České republiky. *„Prezident má právo v souladu s ustanovením čl. 62 písm. g) Ústavy a § 366 TŘ udělovat milost.“⁶⁰*. Milost je individuální odpuštění nebo zmírnění trestu uloženého soudem. Existují tři druhy milosti. První z nich je agraciace, kterou prezident promíjí nebo zmírňuje zbývající část nevykonaného trestu. Prezident může milostí také zahladit odsouzení, zde hovoříme o rehabilitaci. Třetím druhem milosti je abolice, která spočívá v nařízení, aby trestní stíhání nebylo vůbec zahájeno, nebo, aby bylo trestní stíhání zastaveno. Milost prezident uděluje například tehdy, má-li za to, že soud ve svém rozhodnutí pochybil, nebo je to vzhledem k odsouzenému žádoucí, z důvodu jeho špatného zdravotního stavu nebo jiných humanitárních důvodů. Prezident republiky ovšem není povinen uvádět, z jakých důvodů milost udělil.

Milost uděluje prezident buď na základě žádosti odsouzeného, nebo jiné osoby, anebo z vlastního rozhodnutí, nezávisle na žádosti. Žádost o milost má právo samozřejmě také zamítnout, domnívá-li se, že není důvodná. Pokud prezident milost udělí, může být podmíněna splněním určitých podmínek. *„Plnění těchto podmínek sleduje soud, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. O tom, zda odsouzený, kterému byl trest prominut milostí prezidenta republiky, splnil uloženou podmínku, či nikoliv, rozhoduje prezident republiky.“⁶¹.*

⁵⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 222

⁶⁰ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 68

⁶¹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 68

Od milosti je nutné rozlišovat amnestii, která je na rozdíl od milosti udělována hromadně. Je jí úplně nebo částečně promíjen trest a zároveň zhlazeno odsouzení.

Statistiky a výzkumy týkající se problematiky výjimečného trestu v ČR i v cizině

Statistiky týkající se výjimečného trestu v ČR

Přehled o počtu odsouzených poskytuje sama Vězeňská služba České republiky, která na svých webových stránkách zveřejňuje různé statistiky o věznicích. Každoročně vydává ročenku, ve které zveřejňuje mnoho různých informací. Jednou z nich je samozřejmě i statistika týkající se výjimečného trestu. Poslední dostupnou ročenkou je za rok 2011⁶², obsahující údaje o počtu odsouzených podle stavu ke konci roku 2011. V roce **2011** bylo na doživotí odsouzeno **40** lidí, z toho 2 ženy. V roce **2010** se ve věznicích nacházelo **37** doživotně odsouzených lidí, z toho opět 2 ženy. V roce **2009** se ve věznicích nacházelo **38** lidí odpykávajících si doživotní trest, z toho opět 2 ženy.

K druhé formě výjimečného trestu, tedy trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let neposkytuje Vězeňská služba ve své ročence statistiku, pouze uvádí informaci o odsouzených k trestu odnětí svobody nad 15 let. V roce **2011** bylo takovýchto odsouzených **259**, z toho 10 žen. V roce **2010** se ve věznicích nacházelo **226** lidí odsouzených k trestu odnětí svobody nad 15 let, z toho 8 žen. V roce **2009** se ve věznicích nacházelo **218** lidí odsouzených k trestu odnětí svobody nad 15 let, z toho 7 žen.

Počet odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let je možné zjistit z měsíčních statistik Vězeňské služby⁶³. Statistiku Vězeňská služba poskytuje ovšem pouze za rok 2012. Za předchozí roky (2011-2009) neuvádí počty odsouzených podle druhu trestu, poskytuje pouze diferenciaci odsouzených podle pohlaví či státní příslušnosti. Ke konci roku **2012** se ve věznicích nacházelo (a nyní stále nachází) **101**

⁶²http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistic%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka_2011.pdf, str. 81

⁶³ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/mesicni-statisticke-hlaseni-1233/>

odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody nad 20 let, z toho jsou mezi odsouzenými 2 ženy.

Z měsíční statistiky Vězeňské služby je možné také zjistit počet odsouzených k výjimečnému trestu na doživotí za rok 2012⁶⁴, který ročenka Vězeňské služby ke konci roku 2012 nezveřejňuje. V roce **2012** bylo k doživotí odsouzeno **44** lidí, z toho 3 ženy.

Statistické údaje k počtu odsouzených v letech 1995 až 2008 poskytuje Jana Navrátilová ve své knize *Výjimečný trest*⁶⁵. V roce **1995** bylo k výjimečnému trestu odnětí svobody nad 15 až do 25 let odsouzeno **154** lidí, z toho 2 ženy. V roce **1996** se ve věznicích nacházelo takto odsouzených **145** lidí, z toho 3 ženy. V roce **1997** **159** lidí, z toho 3 ženy. V roce **1998** **167** lidí, z toho opět 3 ženy. V roce **1999** **173** lidí, z toho opět 3 ženy. V roce **2000** **177** lidí, z toho opět 3 ženy. V roce **2001** **179** lidí, z toho 4 ženy. V roce **2002** **175** lidí, z toho 4 ženy. V roce **2003** **186** lidí, z toho opět 4 ženy. V roce **2004** **207** lidí, z toho 3 ženy. V roce **2005** **199** lidí, z toho opět 3 ženy. V roce **2006** **317** lidí, z toho 8 žen. V roce **2007** **210** lidí, z toho 4 ženy. A v roce **2008** **316** lidí, z toho 5 žen.

Co se týče statistických údajů ohledně výjimečného trestu na doživotí, bylo v roce **1995** odsouzeno **8** lidí a jednalo se pouze o muže. V roce **1996** se ve věznicích nacházelo **11** doživotně odsouzených, přičemž opět se jednalo pouze o muže. V roce **1997** **14** lidí, opět pouze mužů. V roce **1998** opět 14 lidí a opět se jednalo jen o muže. V roce **1999** **16** lidí, opět jen mužů. V roce **2000** **20** lidí, z toho 1 žena. V roce **2001** **22** lidí, z toho opět 1 žena. V roce **2002** **25** lidí, z toho opět 1 žena. V roce **2003** **26** lidí, z toho opět 1 žena. V roce **2004** **30** lidí, z toho 2 ženy. V roce **2005** **32** lidí, z toho 3 ženy. V roce **2006** a **2007** se ve věznicích nacházel **stejný počet** lidí odsouzených k doživotnímu trestu (včetně diferenciac mužů a žen) jako v roce 2005. V roce **2008** se ve věznicích nacházelo **33** doživotně odsouzených, z toho 2 ženy.

⁶⁴http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/M%C4%9Bs%C3%AD%C4%8Dn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD%20/2012/MSH12-2012.pdf, str. 5

⁶⁵ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 77

Statistiky týkající se výjimečného trestu v cizině

Pokud jde o statistiky týkající se výjimečného trestu v cizině, podařilo se mi nelézt statistiky o počtu doživotně odsouzených v zemích, jejichž právní úpravou jsem porovnávala s naší právní úpravou v kapitole druhé, tedy na Slovensku, v Německu, Francii a Anglii.

Slovensko

Nejjednodušší bylo vyhledat údaje o počtu odsouzených na Slovensku. Poskytuje je Zbor väzenskej a justičnej stráže ve svých ročenkách⁶⁶. Z ročenky za rok 2011 lze získat údaje ohledně počtu odsouzených na doživotí z let 2008 – 2011⁶⁷. V roce 2008 bylo na Slovensku 29 doživotně odsouzených. V roce 2009 se ve slovenských věznicích nacházelo 32 lidí odsouzených na doživotí. V roce 2010 jich bylo 35. V roce 2011 bylo doživotně odsouzeno 39 lidí.

Německo

Údaje o počtu doživotně odsouzených v Německu jsem čerpala z německých stránek poskytujících různé statistiky⁶⁸. Statistika obsahuje diferenciaci odsouzených podle pohlaví, věku a délky vazby, a to vždy k 31. březnu příslušného roku. V roce 2012 bylo v Německu odsouzeno na doživotí 2497 lidí. V roce 2011 se v německých věznicích nacházelo 2552 doživotně odsouzených. V roce 2010 jich bylo 2584 a v roce 2009 bylo v německých věznicích doživotně odsouzených 2500 lidí. Údaj ohledně počtu odsouzených v roce 2008 poskytuje Jana Navrátilová ve své knize *Výjimečný trest*. V roce 2008 bylo v Německu 1985 odsouzených na doživotí⁶⁹.

Francie

Údaje o doživotně odsouzených ve Francii jsem čerpala z webových stránek francouzského ministerstva spravedlnosti z dokumentu „Vězeňská správa v číslech“. Tento

⁶⁶ <http://www.zvjs.sk/index.php?rocenky>

⁶⁷ http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka_ZVJS_%202011.pdf, str. 46

⁶⁸ <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Rechtspflege/Justizvollzug/Tabellen/Strafgefange.html>

⁶⁹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 36

dokument obsahuje údaje o doživotně odsouzených vždy k 1. lednu příslušného roku. V roce 2012 bylo ve Francii odsouzeno na doživotí 487 lidí⁷⁰. V roce 2011 bylo ve Francii 502 doživotně odsouzených⁷¹. Statistika za rok 2010 bohužel není k dispozici a údaj ohledně počtu doživotně odsouzených za rok 2009 poskytuje Jana Navrátilová v publikaci *Výjimečný trest*. V roce 2009 bylo ve Francii 882 doživotně odsouzených⁷².

Anglie

Údaje o počtu doživotně odsouzených v Anglii jsem čerpala z webových stránek anglického ministerstva spravedlnosti, konkrétně ze čtvrtletních statistik o pachatelích, kde jsou údaje o doživotně odsouzených vždy k 31. prosinci příslušného roku. V roce 2012 bylo v Anglii 7657 doživotně odsouzených⁷³. V roce 2011 se v anglických věznicích nacházelo 7663 lidí odsouzených na doživotí⁷⁴. Bohužel čtvrtletní statistiky za rok 2010 se o konkrétním počtu doživotně odsouzených nezmiňují.

Výzkumy týkající se výjimečného trestu

Údaje o výzkumech týkajících se problematiky výjimečného trestu poskytuje opět Jana Navrátilová v publikaci *Výjimečný trest*. Jana Navrátilová se zaměřuje na psychické a sociální účinky výjimečného trestu, jak je poskytuje výzkum Klause Laubenthala a výzkum výjimečného trestu v naší zemi z let 1998 – 2009.

Vzhledem k tomu, že doživotně odsouzení nemají záruku, že se ještě někdy dostanou na svobodu, neboť mohou být tak vysokého věku, že nedojde k odpykání minimální doby, kterou musí ve věznicích strávit, aby mohly být podmíněně propuštěni, anebo nesplní podmínky pro podmíněně propuštění, má jejich dlouhodobý pobyt ve vězení podstatný vliv na jejich osobnost. Nejen, že se odsouzený začne uzavírat do sebe, dokonce může být i agresivní, či začít trpět psychickými problémy. „*Nevyhnutelným důsledkem*

⁷⁰ http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Chiffres_cles_2012.pdf, str. 5

⁷¹ http://www.justice.gouv.fr/art_pix/chiffres_cles_2011.pdf, str. 5

⁷² NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 26

⁷³ <http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/prison-probation/omsq/OMSQ-Bulletin-Jul-Sep-2012-final.pdf>, str. 9

⁷⁴ <http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/mojstats/omsq-q3-2011-bulletin.pdf>, str. 6

*dlouhodobých trestů odnětí svobody je sociální izolace. Vytržením pachatelů z jejich sociálního prostředí dochází ke ztrátě jejich vnějších kontaktů. Dalším problémem doživotně odsouzených jsou tzv. překlenovací mechanismy, které se projevují osobní rezignací na podmínky, tzv. situační rezignací nebo specifickou citovou rezignací, což znamená, že odsouzení místo projevování nějakých zvláštních změn v chování zafixují své chování a čím dál více jsou schopni pohybovat se a žít ve vězení.*⁷⁵. Kvůli těmto překlenovacím mechanismům odborníci považují dlouhodobé tresty odnětí svobody za nepříznivé, neboť tím, že se odsouzený přizpůsobí vězeňskému prostředí, lze očekávat, že takovýto trest nebude vést k jeho nápravě, naopak ale spíše povede k recidivě, neboť takovýto člověk má velký problém se začleněním se do společnosti.

Zkoumání psychických účinků doživotního trestu bylo předmětem několika výzkumů. Každý z nich používá své metody, například rozhovor, dotazník či různé analýzy. *„Experti diagnostikovali u doživotně odsouzených v rozličné míře poruchu osobnosti např. sociopatii, asociální poruchu aj. Nejvíce se u nich projevovaly symptomy, které se dají zařadit do klinického obrazu deprese, a to v souvislosti s izolací pachatelů a jejich uvězněním, dále psychosomatické problémy, kdy je nutné předpokládat propojení diagnózy poruchy osobnosti s psychosomatickými a neurotickými symptomy.*⁷⁶.

Výzkum Klause Laubenthala trvající dva měsíce (od prosince 1985 do ledna 1986) se zabýval změnami osobnosti doživotně odsouzených v Německu. Laubenthal dospěl k zjištění, že doživotně odsouzení vězni, kteří ve věznicích nestrávili ještě tak dlouhou dobu, trpí poměrně velkou nervozitou. Introvertní chování u nich nijak zvlášť zvýšené nezaznamenal, ale depresi ano. Dále zjistil, že u vězňů, kteří vykonali delší dobu doživotního trestu, klesá agresivní chování a dochází k jakémusi otupění těchto jedinců a je zvýšena jejich snaha vyhýbat se konfliktům. Také odhalil, že pokud mají doživotně odsouzení nějaký problém, řeší si jej sami a v důsledku toho se uzavírají do sebe, aniž by se obrátili na někoho jiného a využili jeho pomoci. Dalším významným poznatkem Laubenthalova výzkumu bylo, že by mělo dojít k vytvoření určitého společenství doživotně odsouzených, které by přispělo k odstranění výše zmíněného problému s neobracením se na

⁷⁵ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 88

⁷⁶ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 97

někoho jiného, kdo by pomohl vyřešit problém odsouzeného. „*Trávení volného času ve skupině, v níž existuje alespoň částečná shoda v problémech, by umožnilo uvést v chod sociálně dynamický proces s množstvím nových možností chování a metod k překonání různých životních situací. Tato společnost by odsouzeného nutila ke společenské aktivitě, představující trénink k obtížím, které mohou nastat po propuštění.*“⁷⁷.

Jana Navrátilová provedla v letech 1998-2009 na základě Laubenthalova výzkumu svůj vlastní výzkum na doživotně odsouzených věznicích v naší zemi. Jejím prvním poznatkem byl fakt, že zájem o účast na výzkumu u doživotně odsouzených klesal. Navrátilová totiž provedla celkem tři výzkumy, první v roce 1998, druhý v roce 2004 - 2005 a třetí v roce 2009. V těchto výzkumech se nezaměřovala na změnu osobnosti doživotně odsouzených, ale zkoumala jejich potřeby a problémy prostřednictvím otázek týkajících se jejich pocitů ohledně pobytu ve vězení. Pokládala jim otázky tohoto druhu: zda si přejí, aby čas ubíhal rychleji; zda si přejí více soukromí; zda cítí, že promarnují svůj život; zda chtějí spáchat sebevraždu; zda litují sami sebe; zda se zlobí sami na sebe; zda někoho postrádají; zda mají sexuální problémy; zda se nudí. V roce 1998 zjistila, že mezi největší problémy doživotně odsouzených patří jejich pocit, že ve vězení promarnují svůj život, někoho postrádají, nebo si přejí více soukromí. Z výzkumu provedeného v letech 2004 – 2005 zjistila, že největšími problémy odsouzených jsou, že někoho postrádají, cítí, že ve vězení promarnují svůj život a zlobí se sami na sebe. Z posledního výzkumu z roku 2009 došla k poznatku, že doživotně odsouzení jako nejvíce problematické shledávají pocit, že se sami na sebe zlobí, postrádají někoho, nebo cítí, že ve vězení promarnují svůj život. Navrátilová také zkoumala, jak je s doživotně odsouzenými zacházeno. „*V roce 1998 bylo zjištěno, že jako největší problém pociťují nedostatek rodinného života a ztrátu všech vnějších vztahů. Další závažný problémem pro ně představoval nedostatek možností činnosti ve výkonu trestu, a především nedostatek práce, z něž rovněž pramení nedostatek peněz. Dále uváděli nulovou perspektivu podmíněného propuštění, která způsobuje již dříve zmíněnou ztrátu životní perspektivy.*“⁷⁸. Z dalšího výzkumu provedeného v letech 2004 – 2005 došla k odlišným zjištěním. „*Mezi největší problémy zařadili rozpad rodinných*

⁷⁷ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 123

⁷⁸ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 209

*vztahů a nedostatek kontaktu s rodinou a velmi často se projevuje problém s nezákonností a nespravedlivým uvězněním. Nelze také opomenout, že nezanedbatelný počet vězňů si stěžuje na jednání dozorců.*⁷⁹. Výzkum z roku 2009 opět přináší nové poznatky v názorech doživotně odsouzených na zacházení s nimi. „Mezi problémy, které považují za specifické, zahrnují neurčitost trestu, nemožnost vzdělávacích programů, izolace od ostatních vězňů a nakládání s nimi (poutání na nohou, neustálé prohlídky, svlékání apod.).“⁸⁰. V posledním výzkumu si také odsouzení stěžují na problematickou komunikaci s dozorcí, a na nemožnost řešit své problémy. Navrátilová také provedla výzkum u dozorců. „Odpověďmi získanými od dozorců se vine jako nejdůležitější znak skutečnost, že dozorcí podceňují některé problémy odsouzených, které zejména vyplývají ze samotné povahy výjimečného trestu, a zároveň přeceňují problémy, které jsou pro odsouzené marginální, např. nuda či sex.“⁸¹.

Vlastní dotazníkové šetření

V rámci své diplomové práce jsem provedla vlastní dotazníkové šetření⁸². V dotazníku jsem se zaměřila nejen na výjimečný trest u nás, ale i na trest smrti a otázky týkající se života vězňů. Dotazník přikládám v příloze. Dotazník jsem rozlišila podle pohlaví a věku a celkem se ho zúčastnilo sto osob. Dotazníku se zúčastnilo 67% žen a 33% mužů. Nejpočetnější věkovou skupinou byla skupina od 18 do 25 let. Druhou nejpočetnější skupinou, která se zúčastnila vyplnění dotazníku, byli lidé od 26 do 50 let. Nejméně respondentů bylo mladších 18 let.

K otázce na opětovné zavedení trestu smrti byly odpovědi velice vyrovnané, neboť 49% respondentů je pro opětovné zavedení trestu smrti a 51% nikoliv⁸³. V další otázce jsem se však zabývala dotazem, zda lidé, kteří by zavedli znovu trest smrti, by jej

⁷⁹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 210

⁸⁰ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 210-211

⁸¹ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7, str. 230

⁸² viz Příloha 1

⁸³ viz Příloha 2

prosazovali i přesto, že je u nás zakázán na základě mezinárodní úmluvy. Zde už je patrný značný rozdíl, neboť 62% dotazovaných odpovědělo, že ne a pouze 38% by prosazovalo trest smrti i přesto, že jsme vázáni mezinárodní úmluvou, která takovýto trest nepřipouští.

Další dvě otázky byly zaměřeny na přiměřenost trestů v naší zemi. Většina respondentů (94%) se domnívá, že tresty jsou v naší zemi nepřiměřené a většina dotázaných si myslí, že v určitých případech jsou tresty mírné a v jiných případech zase přísné.

Další dvě otázky se týkaly výjimečného trestu v tom smyslu, zda respondenti souhlasí s jeho dvěma formami, jaké jsou zavedeny v trestním zákoníku. S doživotním trestem, jako nejpřísnějším trestem v našem právním řádu souhlasilo pouze 62%, ovšem s trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let, jako mírnější formou výjimečného trestu, souhlasilo 77% dotázaných.

Další otázky se týkaly vězňů. Většina dotázaných si myslí, že by do vězeňství mělo plynout méně finančních prostředků⁸⁴, a že doživotně odsouzení by měli tvořit zvláštní skupinu. Naprostá většina respondentů (98%) se domnívá, že by vězni měli po dobu výkonu trestu ve věznicích pracovat. Na otázku ohledně bezpečnostních opatření ve věznicích byly odpovědi celkem vyvážené: 44% dotázaných se domnívá, že jsou bezpečnostní opatření dostačující, 56% je názoru, že nikoliv.

Poslední otázky se týkaly podmíněného propuštění, dovolené z výkonu trestu a milosti ve vztahu k výjimečnému trestu. Většina dotázaných nesouhlasí s možností podmíněného propuštění u výjimečného trestu⁸⁵ a stejně tak i s právem prezidenta republiky udělit takto odsouzeným milost. Naprostá většina respondentů nesouhlasí s dovolenou z výkonu trestu, která u nás není zavedena⁸⁶.

Osoba pachatele

Pod pojmem pachatel rozumíme osobu, která se svým jednáním dopustila protiprávního jednání. Pachatel je označován jako subjekt trestného činu, přičemž se

⁸⁴ viz Příloha 3

⁸⁵ viz Příloha 4

⁸⁶ viz Příloha 5

protiprávního jednání nemusí dopustit přímo on sám, nýbrž může ke spáchání trestného činu použít jinou osobu. Může se také podílet na spáchání trestného činu jako účastník, tedy tím, že trestnou činnost řídí (organizátor), vzbuzuje v jiném přesvědčení ke spáchání trestného činu (návodce), nebo jinému pomáhá ve spáchání trestného činu (pomocník). Dále je za pachatele považován i ten, kdo se pokusil spáchat trestný čin, nebo spáchání trestného činu připravoval.

Pachatele můžeme rozlišovat podle věku na mladistvé a dospělé a dále je můžeme rozdělovat podle toho, zda se nějaké trestné činnosti již dopustili nebo nikoliv. „*Především s ohledem na předchozí trestnou činnost jsou pachatelé rozdělováni na recidivisty, prvopachatele, a ostatní (do této skupiny jsou nejčastěji zahrnovány osoby, které mají již záznam v trestním rejstříku, ale za trestný čin spáchaný z nedbalosti nebo osoby dříve netrestané). Jako recidivisté, v policejních statistikách, jsou označovány osoby, které již byly stíhány pro úmyslný trestný čin.*“⁸⁷.

Osoba pachatele má vliv na společenskou nebezpečnost trestného činu. „*Nebezpečnost pachatele je tedy tím větší, čím závažnější trestný čin bude z jeho strany hrozit a čím větší je pravděpodobnost, že se ho dopustí.*“⁸⁸. Jakým způsobem ovlivňuje pachatelova osobnost společenskou nebezpečnost trestného činu, závisí na různých okolnostech. „*Jedná se jednak o okolnosti, které se projevují ve spáchaném činu, ty jsou však zhodnoceny již v rámci objektivní, popřípadě subjektivní stránky trestného činu. V úvahu je dále možno vzít pachatelovo předchozí jednání související s trestným činem...*“⁸⁹.

Osobu pachatele je možné posuzovat v rámci různých disciplín. Nejdůležitější jsou poznatky z oblasti kriminologie a psychologie. „*Kriminologie se zabývá osobností pachatele na různých úrovních. Jde tu o zkoumání obecného pojmu osobnosti pachatele, zkoumání různých kategorií (typů) pachatelů (např. recidivistů, mladistvých pachatelů atd.) konečně zkoumání konkrétního pachatele spáchaného trestného činu.*“⁹⁰. Kriminologie zařazuje mezi pachatele také osoby, které nejsou z trestně právního hlediska trestně

⁸⁷ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita v roce 1993*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995, str. 84

⁸⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 82

⁸⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str. 83

⁹⁰ NEZKUSIL, Jiří. *Československá kriminologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. ISBN 11-020-78, str. 130

odpovědné, tedy osoby nepřičetné a osoby nízkého věku. Kriminologie se při posuzování osoby pachatele zabývá také všemi nežádoucími projevy chování, které porušují morální, právní a sociální normy. „*Pachatel se nám tedy jeví jako individuum s defektem struktury osobnosti člověka, jehož postoje, hodnocení a činy vedou k charakteristickým poruchám (deformacím) sociálních vztahů, jež se projevují konkrétní protispolečenskou činností.*“⁹¹. Osoba pachatele je rozdělena na několik typů. Vzhledem k tomu, že typologií vzniklo mnoho a neexistuje jejich jakýsi ucelený systém, je osoba pachatele typizována na základě třech posuzovaných a uplatňovaných stanovisek, a to biologických, psychologických a sociologických. Základním biologickým stanoviskem je dědičnost, která má podstatný vliv na osobu pachatele. Touto problematikou se zabýval italský lékař Caesar Lombros, který přinesl teorii rozeného zločince. „*Kriminálně biologická koncepce příčin kriminality vychází hlavně ze zkoumání vlivu tří faktorů na kriminalitu: z dědičnosti, tělesné konstituce a z psychické struktury osobnosti.*“⁹². Psychologickými stanovisky jsou jednotlivé složky osobnosti tvořící strukturu osobnosti, kterými jsou charakter, temperament, psychické zvláštnosti, zájmy, postoje, schopnosti, volní vlastnosti a motivace. Mezi sociologická stanoviska patří prostředí pachatele, ve kterém vyrůstal, byl vychováván a současně žije, dále jakým způsobem je začleněn do společnosti a v neposlední řadě jeho hodnoty.

Podle Minnesotských studií provedených psychology v 50. a 60. letech 20. století na mladistvých, jsou podstatnými osobnostními vlastnostmi pachatelů „*impulzivita, agresivita, nedostatek zodpovědnosti a nestabilní sebekoncept, podmíněný zpravidla metodami socializace.*“⁹³. Významnou okolností také může být snižující se věk puberty (jak uvádí Gibbens) a v důsledku nesprávné výchovy a socializace i kompenzace fyzických nedostatků a odlišností, jako je např. abnormální výška, tloušťka či nějaký druh postižení, kdy má jedinec tzv. potřebu uznání. Takovou potřebu popisuje kniha Psychologické otázky delikvence od Anny Koudelkové na str. 82 v kapitole delikventní chování jako dimenze neurotické poruchy, která je jednou z možností delikventního chování. Na osobu pachatele mají také vliv geny spolu s prostředím, v němž jedinec žije a které je schopné jeho negativně dědičné osobnostní vlastnosti rozvíjet, a neodmyslitelně také jeho inteligence.

⁹¹ NEZKUSIL, Jiří. *Československá kriminologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. ISBN 11-020-78, str. 127

⁹² NEZKUSIL, Jiří. *Československá kriminologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. ISBN 11-020-78, str. 27

⁹³ KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995. ISBN 80-7187-022-6, str. 63

Podle Caplana (1966): „*má intelektuální činnost dvoji funkci: slouží jednak jako základna pro osvojení si základních morálních a sociálních norem, jednak napomáhá kontrole impulzů, aby bylo zamezeno odreagování tenze, která vyplývá z diskrepancí mezi vnějšími požadavky na sociální konformitu a vlastní postojem dítěte či dospívajícího k těmto normám*“⁹⁴.

Soud musí při ukládání a výměře trestu přihlídnout nejen k osobě pachatele, ale i k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, které mají také podstatný vliv na výměru trestu. Osoba pachatele je také významným faktorem pro určení, do jakého typu věznice bude odsouzený umístěn.

Právní úprava u mladistvých

Na mladistvé se aplikuje jednak právní úprava trestního zákoníku a dále také zákon o soudnictví ve věcech mládeže, č. 218/2003 Sb. (dále též „ZSM“). Tento zákon „*upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže*“⁹⁵. Nejprve je nutné vymezit pojem mladistvý. Mladistvým je osoba mezi patnáctým

a osmnáctým rokem života včetně, přičemž rozhodující pro posuzování odpovědnosti za protiprávní jednání je jeho věk v době spáchání deliktu a rozumová i mravní vyspělost. „*Subjektivní podmínkou trestní odpovědnosti je přičetnost pachatele. Formálně můžeme přičetnost definovat jako způsobilost k trestnému činu, pokud závisí na duševních schopnostech pachatele*“⁹⁶.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se vztahuje i na jedince mladší 15 let, ovšem u dětí je úprava odlišná. Pokud se osoba, která je mladší 15 let, ale starší 12 let dopustí takového jednání, za které trestní zákoník ukládá výjimečný trest, je této osobě uložena ochranná výchova. Ochranná výchova patří mezi ochranné opatření a spočívá v pobytu ve

⁹⁴ KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995. ISBN 80-7187-022-6, str. 57

⁹⁵ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 218/2003. 2003, §1

⁹⁶ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4, str. 22

zvláštním výchovném zařízení zřízeném Ministerstvem školství. „*Ochranná výchova je především určena pro převýchovu již narušeného mladistvého, jehož narušení se projevilo spácháním trestného činu.*“⁹⁷. Zároveň se tato úprava aplikuje i na mladistvé, pokud nejsou trestně odpovědní (ze zákona), nebo pokud se dopustili takového protiprávního jednání, které je kvalifikováno jako čin jinak trestný.

U mladistvých nehovoříme o trestných činech, nýbrž o proviněních. Výjimečný trest se u mladistvých neukládá, respektive je možné také uložit nejvyšší trest zvaný jako výjimečné trestní opatření odnětí svobody, ovšem hranice délky trestního opatření se podstatně liší. Je možné uložit trestní opatření odnětí svobody maximálně na 10 let. Dolní hranice je zde 5 let a sankce se užívá, pokud jiná není dostačující a v případě, „*že povaha a závažnost provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká*“⁹⁸. Uložení tohoto nejvyššího trestního opatření je upraveno v třetím odstavci § 31 ZSM, který se věnuje ukládání trestu odnětí svobody u mladistvých. Výkon trestního opatření odnětí svobody je upraven zvlášť, a to stejně jako u dospělých zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, přičemž zákon vyžaduje, aby mladiství vykonávali trestní opatření odděleně od dospělých. V okamžiku dovršení devatenáctého roku života může ovšem být mladistvý přeřazen do věznice, ve které si odpykávají trest dospělí. Do té doby vykonávají mladiství trestní opatření odnětí svobody ve zvláštním typu vězení pro mladistvé, které je rozděleno stejně jako klasické vězení, tedy na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou, anebo ve zvláštních odděleních věznice. Mezi nejznámější věznice pro mladistvé patří věznice Všehrdy a Opava (objekt na Olomoucké ulici).

V průběhu trestního řízení má mladistvý právo, aby ho zastupoval nejen zákonný zástupce, ale i obhájce (obě tato zastupování jsou dokonce povinná), a aby s ním bylo adekvátně zacházeno, tzn. s ohledem na věk pachatele, jeho zdraví a duševní vyspělost. Mladistvý může být podmíněčně propuštěn z výkonu výjimečného trestního opatření, a to na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice ještě před vykonáním poloviny nebo dvou třetin trestu. Při podmíněčném propuštění se také ukládá zkušební doba činící jeden rok až

⁹⁷ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4, str. 88

⁹⁸ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 218/2003. 2003, §31 ODS. 4

pět let. Ostatní podmínky podmíněného propuštění upravuje trestní zákoník. K promlčení výkonu výjimečného trestního opatření odnětí svobody dochází po uplynutí desetileté lhůty.

Práva a povinnosti odsouzeného

Trest odnětí svobody představuje značný zásah do základních lidských práv zaručených nejen Listinou základních práv a svobod, ale i Ústavou a dalšími právními předpisy, jak na úrovni vnitrostátní, tak i mezinárodní. Každý člověk má svá práva, „*jež jsou jako celek nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Stát je osobám neuděluje, ale pouze tato jejich práva deklaruje a je povinen je chránit.*“⁹⁹. Odnětím svobody dochází k omezení osobní svobody, svobody volného pohybu jedince, nedotknutelnosti a někdy i dalšího základního lidského práva, a to práva na život. Takovéto omezení práv představuje zadostiučinění pachatelova jednání, kterým zasáhl do práv poškozeného. „*Člověk totiž není držitelem základních práv bez vztahu k ostatním osobám, ale je mu zároveň uložena povinnost nezasahovat do základních práv jiných osob. Porušením této své povinnosti, tj. spácháním zločinu, pachatel projevuje neúctu k právům druhých a ztrácí nedotknutelnost, již se předtím těšil.*“¹⁰⁰.

Úprava práv a povinností odsouzeného je obsažena v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně v hlavě II. Hlavním požadavkem je dodržení základního lidského práva, zásady humánnosti. Na základě této zásady je zakázáno ukládat nelidské, kruté a lidskou důstojnost ponižující tresty a zacházet s odsouzenými nerovným způsobem, tedy diskriminačně.

Mezi základní práva odsouzeného, které přímo taxativně vymezuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody v Dílu 2, § 15-27, patří rovnost práv, zajištění spolehlivých sociálních a zdravotních podmínek, práva týkající se korespondence, přijímání balíčků a peněz, včetně nakládání s nimi, užívání telefonu a dalších věcí, návštěv, duchovních

⁹⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, str.

38

¹⁰⁰ tamtéž

služeb, uspokojování kulturních potřeb, nákupu potravin a věcí osobní potřeby a právní pomoci¹⁰¹.

Odsouzeným je ze zákona přímo garantována rovnost práv, tudíž je jim zaručeno nediskriminační zacházení spočívající ve stejném přístupu k vězňům a poskytování stejných podmínek.

Zajištění spolehlivých sociálních a zdravotních podmínek spočívá v pravidelném přísunu stravy a zajištění spánku, v zajištění bezpečnosti, hygieny, úklidu, potřebné zdravotní péče, v přiměřeném osobním volnu a poskytnutí sociálního kapesného pro nepracující vězně. *„Na základě tohoto ustanovení se odsouzeným poskytuje pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu. Významným prostředkem prevence případných konfliktních situací je výslovné zohlednění specifik některých odsouzených, pokud jde o stravování.“*¹⁰².

Korespondence, přijímání balíčků a peněz a nakládání s nimi, je kontrolováno, možnost přijímání a odesílání korespondence není nijak omezena. Přijímání balíčků obsahuje určitá omezení, a to co do hmotnosti, tak i obsahu a četnosti. Samozřejmě podléhají také kontrole. Přijímání peněz a nakládání s nimi nepodléhá nějakým zvláštním omezením, vězeň nemá ale finanční prostředky u sebe, nýbrž jsou převedeny na příslušný účet a může je využívat k dovozeným potřebám.

Užívání telefonu je možné ke komunikaci pouze s určitými osobami, je-li to důvodné, a je možný odposlech určitých hovorů. *„Může jít o situace, kdy se odsouzený z korespondence dozví např. o zdravotních problémech člena rodiny a bude chtít zjistit aktuální zdravotní stav nebo o jiných rodinných problémech, v nichž je žádán o radu, může jít však o situace spojené s důležitými výročími rodinných příslušníků (narozneniny dítěte), tzn. situace do jisté míry natolik závažné, kdy přímý kontakt s blízkými osobami může eliminovat nežádoucí chování odsouzeného vyvolaného stresem a současně je ku prospěchu i těmto osobám blízkým.“*¹⁰³. Užívání dalších věcí týkajících se odsouzeného je možné, pokud to není v rozporu s výkonem trestu a dále má vězeň právo používat věci věznicí zapůjčované.

¹⁰¹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. In: 169/1999. 1999

¹⁰² KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 201

¹⁰³ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 202-203

Návštěvy jsou možné za podmínek stanovených zákonem. Týkají se zejména jejich četnosti, délky, místa setkání a kontroly.

Odsouzený má právo využívat duchovních služeb, zejména společných náboženských obřadů. Úpravu využívání těchto služeb blíže specifikuje vnitřní řád věznice a dále pak i zvláštní právní předpisy.

Uspokojování kulturních potřeb spočívá v možnosti využít vězeňskou knihovnu či objednat si čítiva.

Nákup potravin a věcí osobní potřeby je možný v prodejně věznice a může být omezen co do obsahu, tak i množství.

Právní pomoc může být odsouzenému poskytována advokátem a odsouzený může také podávat různé stížnosti a žádosti.

Odsouzený je při výkonu trestu omezen v určitých svých základních lidských právech, která nejsou slučitelná s jeho pobytem ve vězení.

Základní povinnosti odsouzeného jsou taktéž taxativně vymezeny v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, v Dílu 3, § 28-36 a týkají se dodržování kázně, plnění příkazů, pokynů a vnitřních právních předpisů, práce či vzdělávání se, podrobení se různým úkonům (osobní prohlídka a kontrola osobních věcí, lékařská prohlídka, identifikace vězně), oznamovací povinnosti týkající se jeho zdravotního stavu či bezpečnosti, a zákazu různých činností uvedených v zákoně¹⁰⁴. „*Jak patrně jde o zákaz takových jednání, která bývají ve věznicích praktikována, mohou být zdrojem konfliktních situací, šikany, maření účelu výkonu trestu apod., a proto je třeba výslovně takový jednání zakázat.*“¹⁰⁵. Podrobně jsou také upraveny pracovní podmínky a vzdělávání vězňů a dále také různé náklady, které je odsouzený povinen hradit.

Za zmínku také stojí, že 13. 2. 2013 vláda schválila návrh na jednání o nových právech a povinnostech odsouzených a tudíž je možné, že dojde k novelizaci zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Změny by se týkaly cel, užívání telefonu, přijímání balíčků

¹⁰⁴ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. In: 169/1999. 1999

¹⁰⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, str. 208

a peněz, podávání stížností a žádostí, sociálního kapesného, povinností některých úkonů a náhrad či třeba kázeňských pokut¹⁰⁶.

Shrnutí

V diplomové práci jsem se zaměřila na výjimečný trest. Nejprve, již v samotném úvodu, jsem vymezila postavení výjimečného trestu v našem trestním právu a stručně pojednala o samotném trestním právu. V počátečních kapitolách jsem se zabývala zařazením výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí, kdy z výše uvedeného vyplývá, že výjimečný trest je trestem nepravidelným a zvláštním. Také jsem se zde zaměřila na vymezení samotného pojmu sankce, dále jsem se zabývala významem a funkcemi výjimečného trestu, kdy si lze povšimnout, že význam a funkce trestu si jsou velice podobné a prakticky se překrývají. Rovněž jsem se zabývala vztahem výjimečného trestu k zásadám trestního práva, kde jsem vymezila a rozdělila jednotlivé druhy zásad.

V dalších kapitolách jsem pojednávala o historii trestu smrti, ve které jsem se především zaměřila na historii samotného trestního práva, která je značně podstatná, dále o porovnání jednotlivých právních úprav s tou aktuální, kdy jsem zmínila podstatné odlišnosti jednotlivých právních úprav. Také jsem se věnovala srovnání naší právní úpravy s právní úpravou v zahraničí, kdy jsem kapitolu rozdělila na dvě části. První pojednává o právní úpravě v sousedních zemích a ve dvou jiných evropských zemích. Ve druhé části jsem psala o trestu smrti v zemích, kde je stále používán.

Dále jsem se zaměřila na obě formy výjimečného trestu, přičemž jsem pojednala o specifikách každé z nich. Také jsem popsala za jakých podmínek je výjimečný trest ukládán.

Zabývala jsem se i podmíněčným propuštěním odsouzeného a udělením milosti prezidentem republiky, kdy jsem zmínila podmínky podmíněčného propuštění z výjimečného trestu, které jsou odlišné od ostatních trestů, a popsala, v čem spočívá institut milosti prezidenta republiky.

¹⁰⁶ <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-nova-prava-a-povinnosti-odsouzenych-103329/>

Do své diplomové práce jsem uvedla i statistické údaje týkající se výjimečného trestu, a to nejen v našem státě, kdy jsem uvedla statistiky od roku 1995 do roku 2012, ale i v dalších čtyřech evropských státech, jejichž právní úpravu jsem porovnávala s tou naší. Také jsem pojednala o jednotlivých výzkumech, které byly ve vztahu k výjimečnému trestu provedeny, a vytvořila jsem vlastní dotazník týkající se nejen výjimečného trestu, neboť mne zajímal názor veřejnosti na tuto problematiku. Sama jsem totiž zastáncem trestu smrti a podporovala bych jeho zavedení i u nás, avšak jsem si vědoma, že k jeho opětovnému zavedení dojít nemůže, neboť jsme vázáni mezinárodními úmluvami, které tento trest bez výjimky zakazují. Moje podpora trestu smrti není ale bezvýhradná - musela by být jasně vymezena pravidla a podmínky pro jeho užití tak, aby nemohlo dojít k odsouzení nevinného či ke zneužití tohoto trestu. Kupříkladu bych tímto trestem postihovala recidivisty, kteří se podruhé dopustili nejtěžších zločinů.

Dále jsem se zaměřila na osobu pachatele, a to jak z kriminologického, tak i psychologického a sociologického aspektu. Také jsem pojednala o právní úpravě mladistvých ve vztahu k výjimečnému trestu, neboť pachatelem může být i mladistvý a je důležité upozornit na odlišnosti ukládání trestu u nedospělých jedinců.

V neposlední řadě jsem psala o právech a povinnostech odsouzených, kdy jsem je vymežila a stručně charakterizovala.

Myslím si, že má práce přináší nejen nové informace, ale také odlišné nazírání na celou problematiku.

Summary

In my thesis I concentrated on a problem of capital punishment. At first, in the introduction, I defined a position of the capital punishment in our penal law and briefly dealt with this penal law as such. In the first chapters I went into a placement of the capital punishment in the system of penal law sanctions, leading to the conclusion that the capital punishment is an irregular and specific punishment. I also focused on a definition of the term of a sanction, next I went into details about the meaning and the functions of the capital punishment. It is noticeable that the meaning and the function of a penalty are

similar, they practically cover. I also investigated the relation between the capital punishment and the principles of penal law, In this part I delimited and sorted particular kinds of principles.

In the next chapters I discussed the history of the capital punishment, first of all I concentrated on the history of penal law, which is very significant, next on comparison of particular legal regulations with the topical one, I mentioned substantial differences of particular legal regulations. I also dealt with comparison of our legal regulation with legal regulations abroad. I divided this chapter into two parts. The first one is focused on legal regulations in neighbouring countries and 2 other European countries as well. In the second one I discussed the capital punishment in the countries where is still used.

Next I paid attention to both forms of the capital punishment, I described specific aspects of both of the forms and I also discussed conditions when the capital punishment is imposed.

I also delimited a problem of probation and granting a pardon by the President. I mentioned here conditions for a probation in the case of the capital punishment which are different from other punishments and I described the matter of the legal regulation of presidential relieving.

I introduced statistical data from 1995 to 2012 concerning the capital punishment not only in our republic but also in 4 European countries. I compared legal regulations in all of these countries. I also dealt with a particular research which was done in relation to the capital punishment. I created my own questionnaire concerning not only the capital punishment but also other information because I was interested in public opinions. In fact, I am a supporter of the capital punishment and I would support its introduction in our republic, too. However, I am aware of its re-introduction, which cannot be done because of international agreements. My support of the capital punishment is not unreserved. It would be necessary to specify rules and conditions for its using to avoid a sentencing of innocent or misconducting of this punishment. I would punish habitual criminals who have committed capital crimes twice.

I concentrated on a person of the offender from a criminal, psychological and sociological point of view. I described a legal regulation for young offenders. In relation to

the capital punishment because an offender can be a young person and it is important to show the difference in punishing young, teenage persons.

Finally I wrote about rights and duties of condemned. I narrowed down them and briefly characterized.

I think that my thesis brings new information and also a different view of this matter.

Seznam použitých pramenů

Literatura:

AUTORSKÝ KOLEKTIV. *Základy obecné teorie státu a práva: Část B.* 2. vyd. Praha: Ústav státní správy, 1986. ISBN 57-902-86.

BESTOVÁ, Cornelié C. *Trest smrti v německo-českém porovnání.* 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85765-56-X.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách.* 2. rozšířené. Praha: Rybka Publishers, 2000. ISBN 80-86182-91-6.

KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody na doživotí.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995. ISBN 80-210-1197-1.

KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence.* 1. vyd. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995. ISBN 80-7187-022-6.

LATA, Jan. *Účel a smysl trestu.* 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita v roce 1993.* 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995.

MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ Věra a KUČHTA Josef. *Základy penologie.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest.* 1. vyd. Praha: Leges, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87212-41-7.

NEZKUSIL, Jiří. *Československá kriminologie.* 1. vyd. Praha: Panorama, 1978. ISBN 11-020-78.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník (EVK): Komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, s.r.o., 2012, str. 116.

VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0791-5.

VON HAYEK, Friedrich August. *Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie. Svazek I Pravidla a řád.* 1. vyd. Praha: Československé akademie věd, 1991. ISBN 80-200-0241-3.

ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4.

Zákony:

Listina základních práv a svobod. In: *2/1993*. 1993.

Trestní zákoník. In: *40/2009*. 2009.

Trestní zákon. In: *140/1961*. 1961.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: *218/2003*. 2003.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: *418/2011*. 2011.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. In: *169/1999*. 1999.

Webové stránky:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenska_2011.pdf

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/mesicni-statisticke-hlaseni-1233/>

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/M%C4%9Bs%C3%AD%C4%8Dn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD%20/2012/MSH12-2012.pdf

<http://www.zvjs.sk/index.php?rocnky>

http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka_ZVJS_%202011.pdf

<https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Rechtspflege/Justizvollzug/Tabellen/Strafgefangene.html>

http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Chiffres_cles_2012.pdf

http://www.justice.gouv.fr/art_pix/chiffres_cles_2011.pdf

<http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/prison-probation/omsq/OMSQ-Bulletin-Jul-Sep-2012-final.pdf>

<http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/mojstats/omsq-q3-2011-bulletin.pdf>

<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-nova-prava-a-povinnosti-odsouzenych-103329/>

Přílohy

Všechny přílohy vlastní

Příloha I

Dotazník k diplomové práci

Dobrý den,
věnujte prosím několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku.

Jaké je Vaše pohlaví?

- MUŽ
- ŽENA

Jaký je Váš věk?

- MLADŠÍ 18 LET
- 18-25 LET
- 26-50 LET
- STARŠÍ 50 LET

Jste pro opětovné zavedení trestu smrti?

- ANO
- NE

Pokud Vaše odpověď byla v předchozí otázce ANO, je důležité si uvědomit, že trest smrti je zakázaný na základě mezinárodní úmluvy. Jste pro zavedení trestu i přes tuto "bariéru" a snažil/a byste se trest smrti prosadit?

- ANO
- NE

Jsou dle Vašeho názoru tresty v našem státě přiměřené, v tom smyslu, že výše trestu odpovídá spáchanému trestnému činu?

- ANO
- NE

Pokud byla Vaše předchozí odpověď NE, domníváte se, že tresty u nás jsou

- MÍRNÉ
- PŘÍSNÉ
- V NĚKTERÝCH PŘÍPADECH MÍRNÉ A V JINÝCH PŘÍPADECH PŘÍSNÉ

Myslíte si, že vězni žijí ve velmi příznivých podmínkách a do věznic by nemělo plynout tolik finančních prostředků?

- ANO
- NE

Souhlasíte s trestem na doživotí jako nejpřísnějším trestem?

- ANO
- NE

Souhlasíte s trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let jako mírnější formou výjimečného trestu?

- ANO
- NE

Myslíte si, že vězni odpykávající si trest na doživotí by měli tvořit nějakou zvláštní skupinu (např. být odděleni od ostatních vězňů, být ubytováni po jednom, mít větší možnost návštěv či vycházek apod.)?

- ANO
- NE

Jsou podle Vás bezpečnostní opatření ve věznicích dostačující?

- ANO
- NE

Souhlasíte s tím, že vězni mají po dobu výkonu trestu ve věznicích pracovat?

- ANO
- NE

Souhlasíte s podmíněným propuštěním u trestu na doživotí?

- ANO
- NE

Jste pro zavedení dovolené z výkonu trestu na doživotí?

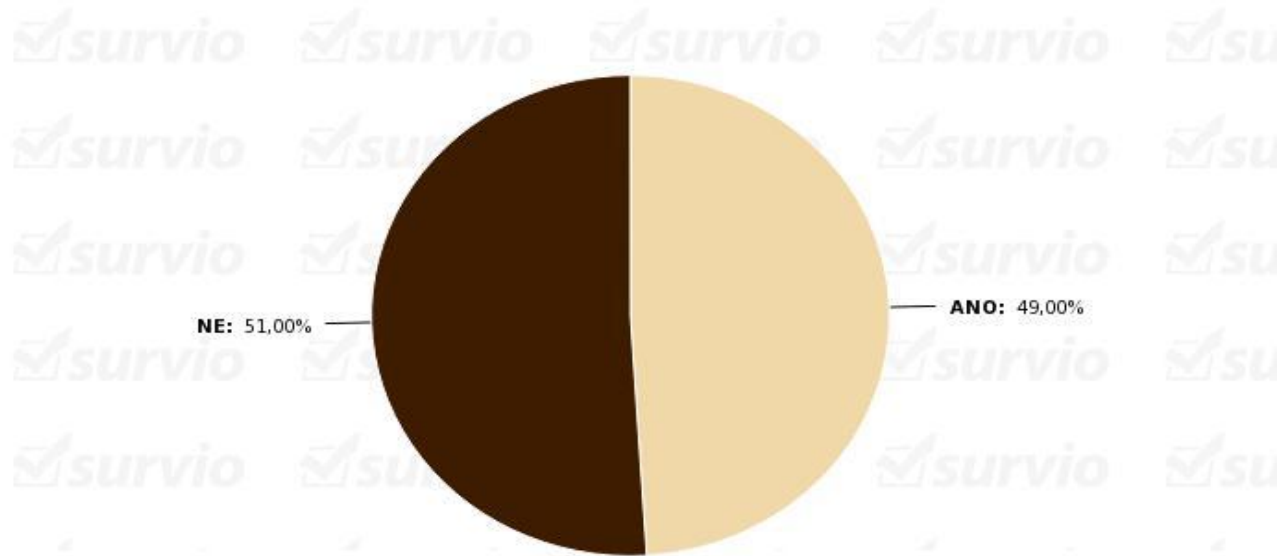
- ANO
- NE

Souhlasíte s tím, aby měl prezident ČR možnost udělit milost i ve vztahu k výjimečnému trestu (odnětí svobody nad 20 až do 30 let, i doživotí)?

- ANO
- NE

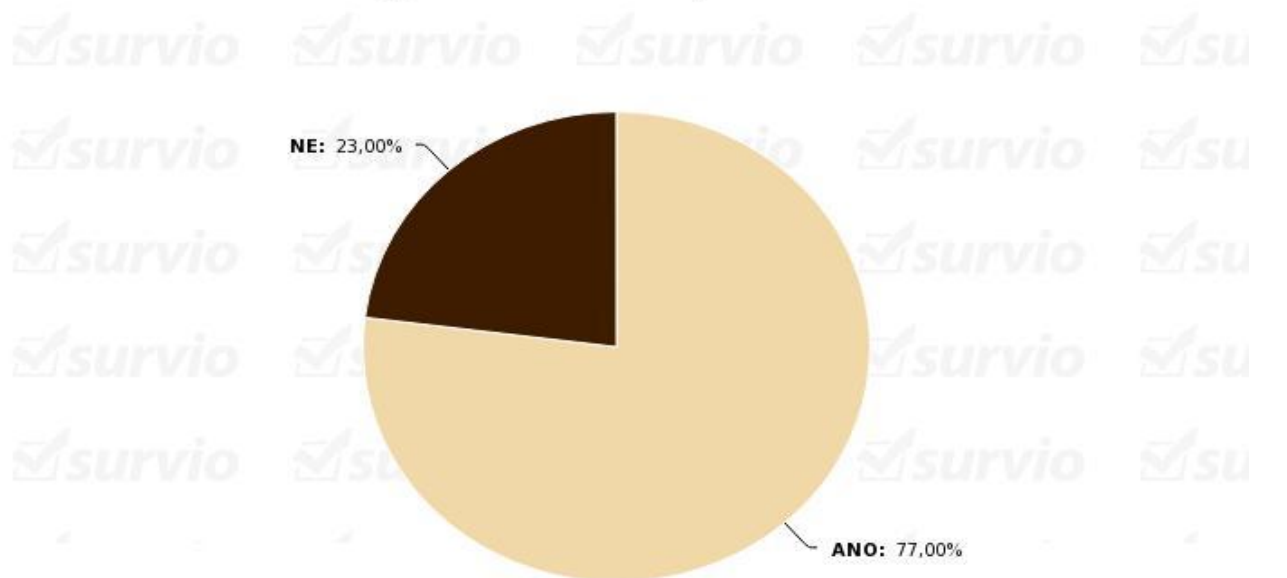
Příloha II

Jste pro opětovné zavedení trestu smrti?

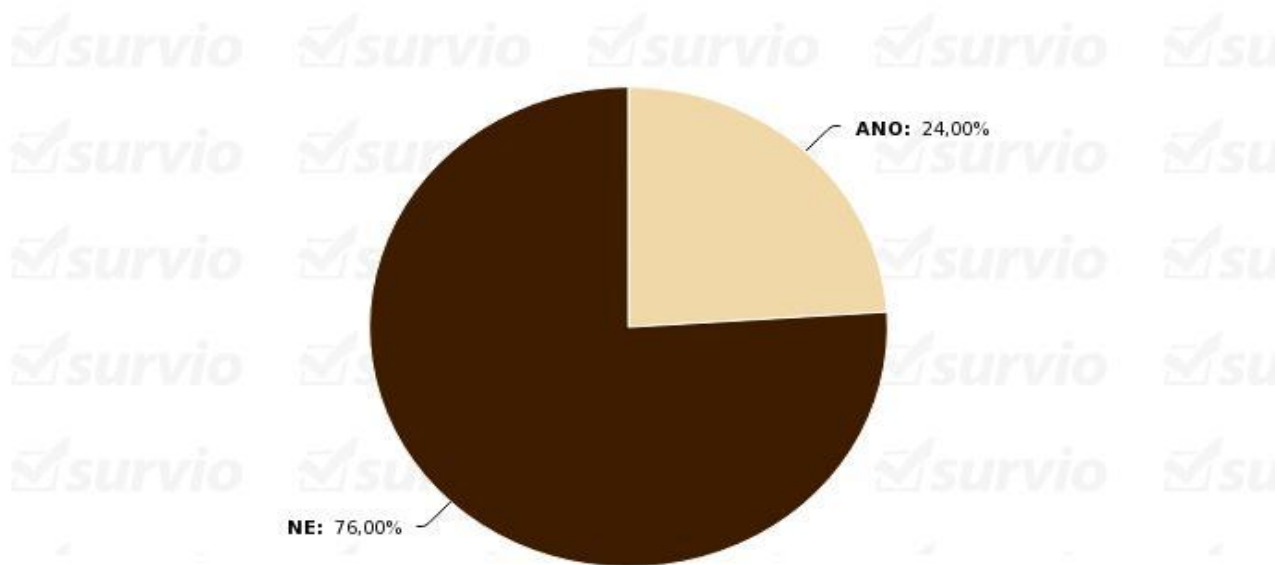
Příloha III

Myslíte si, že vězni žijí ve velmi příznivých podmínkách a do věznic by nemělo plynout tolik finančních prostředků?

Příloha IV

Souhlasíte s podmíněným propuštěním u trestu na doživotí?

Příloha V

Jste pro zavedení dovolené z výkonu trestu na doživotí?

